

**IZHAJA VSAK PONEDELJEK KOT PONEDELJSKA
IZDAJA »JUTRA«. MESEČNA NAROČNINA ZNAŠA
3 LIRE. NENAROČENI ROKOPISI SE NE VRAČAJO**

porcena z Washingtona.

Grčarice - Kočevje - Mozeli

Naša javnost stoji še vedno pod strahotnim vtisom velike žalosti, ki se je dogajala preteklega meseca na Dolenjskem ter zavezala posebno po 8. septembra obseg, ki mora spametovati še poslednjega naivnega. V kratkem obdobju malo več ko enega meseca je zdijvala od Kočevja do Kolpe vsa peklena sila, ki se je pod nazivom »Osvobodilne fronte« pripravljal, da izvede udar na ves slovenski narod.

Nismo se preboleti prvih kratkih vesti, ki so nam javljale nasilno smrt stotine naših najboljših, ko so se že začele vrstiti podrobnosti o neslutnih zločinih, ki jih je bil spopad izvršiti »brat« proti bratu. Danes stoji pred nami imena krvavih postojank in zgodovini slovenskega naroda, ki pomenja jo neizbrisno obsojdo tistega zločinskega podviga na Slovenskem, ki je izrazil čustveno razpoloženje svojega naroda za brezvesten poskus revolucije, naperjen v prvi vrsti in predvsem proti lastnim ljudem, svoji narodni imovini in usodi.

Grčarice, Kočevje, Mozeli so poleg Turjaka, Osolnika in mnogih drugih krajev imena postaj križevca pota naših fantov in moč, ki so pri izvrševanju nalog, izvršajočih iz najgledljivejših spoznanj koristi za svoj narod, morali kloniti pred komunistično-badolejsko zvezo, ustvarjeno v smislu gesla »borbe proti okupatorju«, ter bili nato v imenu komunistične častne besede zahtevno prevarani, kot »izdajalci« obsojeni, ter kot »žalostne kreature v človeški podobici«, kakor se izražajo »Slovenski poročevalci«, zavratno umorjeni.

Na drugem mestu podajamo pregledno poročilo o bojih za Turjak in o tragediji njegovih branilcev, ki so padli v komunistične roke.

Z naslednjimi podrobnostmi pa dopolnjujemo v listih že objavljeno poročilo o tragediji, ki se je bila pričela v sredo, 8. septembra, v Grčaricah ter končala z bratomornimi strelji, ki so pretrgali niti življenja našim fantom v noči med 12. in 13. septembrom v Mozliju, našem narodnem grobišču.

Grčarice

Napad je trajal tri dni in tri noči. — Komunisti so hoteli postojanko zažgati.

Nacionalna postojanka borcev v Grčaricah je bila v 2 poslopih, oddaljenih drugo od drugega okrog 300 m. Poslopji sta bili primerno utrjeni ter sta predstavljali varni postojanki za orožje, kakršno je bilo do tedaj v navadi pri medsebojnih spopadih med komunističnimi in protikomunističnimi oboježenimi oddelki. Vseled tega so se branili v Grčaricah počutili mirne tudi se potem, ko se je komunistični napad na postojanko že pričel. Ničesar namreč ni predvidevalo da bo po zlomu italijanske vojske prišlo do ogaenega sodelovanja med komunisti in badolejskimi četami, ki so bile povzročile toliko nesreče našemu ljudstvu. Toda tisto, kar se je vsem zdelo nemogoče, tisto, kar so pristihi OF z največjo ogorčenostjo zavratno kot podlo natočevanje, tisto se je zgodilo: slovenski komunisti so se združili z italijansko kraljevsko vojsko!

Glavni komunistični napad se je pričel v sredo 8. septembra, vendar pa, dasi je bil močan, ni prinesel napadalcev zaželenega uspeha. Obramba je z lahkoto odhajala vse poizkuse komunistov, ki jih je bilo okrog 1500. Pri napadu je namreč sodelovala celotna 14. divizija, katere sestava dela sta bili tudi Tomšičeva ter Serčerjeva brigada. Branilcev je bilo samo nekaj nad 150.

Ker napad sam ni dovedel do uspeha, so poskušali komunisti zlomiti odpor posadke na drug način. Zažgali so nekatere stavbe, ki so se nahajale v neposredni bližini glavne nacionalne postojanke, s čimer so zanesljivo pričakovali, da se bo požar prenesel na obrambno postojanko obleganec ter jih prisilil h kapitulaciji. Požar iz cerkve, neke kupe ter poslopja, ki je bilo komaj nekaj metrov oddaljeno od glavne postojanke, se je res začel prenašati najprej na bunkerje, grozil pa je tudi glavnemu poslopiju. Vendar je bila obramba pripravljena tudi na to. Kljub silnemu mrazu je pogasila požare. Ob tej priliki je bil od komunistične puške skoraj prva ustreljen tudi poveljni posadeke major Kopričev-Borut. Tudi drugi napad na postojanko je ostal brezuspešen ter se je zlomil nad trdovratno odločnostjo obleganec.

Drugi dan napada so komunisti uporabili protitankovske topove.

Vsled neuspehov, ki so jih doživeli komunisti prvi dan svojih napadov na nacionalno postojanko, ki niso mogli doseči nikakega pomembnega rezultata, so začeli drugi dan svoj napad stopnjevati z uporabo italijanskih protitankovskih topov, ki so jih ponosno pripeljali v Grčarice. Napadanje je bilo naravnost pekleno. Komunisti so naperili vse sile, da bi si utrlili dostop v zavarovano poslopje, a niti topovi niti prve žrtve, ki so jih že imeli obleganci, niso mogli zlomiti odpora ali omajati njih morale.

Opoldne so poslali komunisti oblegani posadki listek, ki je pozival na predajo in je bil poln zasramovanj in groženj. Posadka je predajo odklonila, kakor da je slutila že v naprej, kakšno zahtevnost pripravljajo komunistični napadalcji. Sprejela je nadaljnjo borbo, ki je trajala nato vse popoldne, ter odbila tudi juriš, ki je bil izveden na postojanko ponoči.

Tretji dan borbe. — Napad s topovi, ki jim strežejo italijanski kraljevski oficirji. Predaja posadke.

10. septembra zjutraj se je napad ponovil z vso silo. Hkrati so napadale vse edine komunistične divizije in razvila se je borba, ki je bila edinstvena po svoji silovitosti. Badolejci so pripeljali še dve havbici kalibra 110 in ju namestili v neposredno bližino postojanke. Havbici sta pošiljali svoje granate iz neposredne bližine 100 do 200 m; ker se je merjenje vršilo direktno skozi cev, so bili skoro vsi zadetki v polno.

Tako prva granata je porušila skoro vso steno glavnega poslopja in prvem nadstropju. Kmalu je bila porušena tudi stena v pritličju, ki pa so jo obleganci za silo ponovno zgradili. Ob štirih popoldne je granata zadela bunker, ki je stal pred poslopjem in v katerem se je nahajal poročnik Kranjc s svojimi možmi. Sila eksplozije in rušiči material je stisnil njega in njegove hlabre tovariše.

Do dna duše pretreseni stojimo pred veličino žrtve najboljših prijateljev, ki so v Grčaricah in Kočevju položili svoja življenja na oltar slovenske domovine. Padli so kot žrtve plačancev kominterne ter njihove zavezniške badolejske družine, ki si je, sama še sedeča na zastozi klopi zgodovine naših dni, usurpirala nekako »sodno« oblast ter v imenu slovenskega naroda, katerega največja uničevalka je zločinska »osvobodilna« fronta, vzela življenje tem našim junakom.

S temi vrsticami se klanjamo spomnu Vas, junaki in Grčaric, Vas, junaki iz Kočevja ter z Vami vseh Vaših tovaršev, znanih in neznanih, katerih kosti počivajo širom naše izmučene domovine kot glasen memento vsem onim, ki s prekrizanimi rokami gledajo, kako v borbi z zločinskimi izrodki ginejo najboljši sinovi našega naroda. Tu ni več srednje poti. Na eni strani stoji slovenski narod enoten kakor še nikoli v politični zgodovini, odločen za svoje svetovne žrtvovati vse, kar ima, na drugi strani pa tolpa brezvestnih pustolovcev in špekulantov ter — na žalost — mnogo zapeljane mladine. V tej borbi ni oddiha, v tem metehu ni parda.

Vi bratje, prijatelji, junaki, Vi, ki ste žrtvovali vse, kar ste imeli, Vi ki ste umirali v vzkliom svojemu narodu in njeni boljši bodočnosti, Vi ste svetel zgled nam in zanamcem.

Vemo, da ste umirali kot možje, kot junaki in kot nacionalisti. Ta zavest nam pomeni nelzerno mnogo. Okrog Vaših imen in okrog Vaših vzklikov v trenutkih, ko so zaregale strojnice nevrednih sinov slovenskih mater, bomo spletili ep naše narodne borbe za obstanek, okrog njih bomo spletili legendo o junaštvu vseh znanih in neznanih borcev; ta ep in to legendo bodo naših otrok otroci pripovedovali svojim potomcem — to bodo naše gusle, ki bodo stalno bčirile naš narod k slogi, ponosu, junaštvu in ljubezni do rodne grude.

Vaša najvišja žrtev, Vaš junaški zgled ne bosta nikoli pozabljeni!

Napad je bil vedno močnejši. Grmelo je z vseh strani: bil je pravi pekleni hrap, ki so ga prekinali sovraštva polni izbruhi napadalcev, ki so hoteli za vsako ceno osvojiti postojanko in uničiti njene branitelje.

Odpor je postajal vedno težji. Ruševine, ki so jih povzročale topovske granate so se usipale na branilce in obrambeni prostor, ki ga je napoleval dal izstrelkov ter prah rušev se stavbe, je postajal vedno bolj omejen. Vsled pomanjkanja vode ter stalne borbe že popolnoma izčrpani branitelji so se odločili za predajo pod pogojem, da se jim dovoli umik z orožjem. Na ta pogoj so komunisti s častno besedo pristali.

Komunisti potepali častno besedo. — Kazerožitev posadke.

Ko so komunisti pristali na pogoj častnega umika z orožjem, so obleganci v znak predaje postojanko izbežili belo zastavo. V tem trenutku pa se začne najzvernejše poglavje komunistično-badolejskega napada na Grčarice, ki v jarki luči prikazuje vso moralno propalost komunistov. Čim se je na poslopiju pojavila bela zastava, so komunisti vdrlj v poslopje, se vrgli na oblegance, ki so bili že pred tem ustavili borbo ter jih začeli razoročevati. Častna beseda o umiku z orožjem je bila potepnata. Bila je samo sredstvo za doseg namena, kakor stoji zapisano v komunističnem evanجيلju. Borci, ki so sami posedovali vse vojaške vrline, so smatrali, da jih poseduje tudi njih nasprotniki. Bili pa so kruto prevarani. Danes ve vsakdo, kaj pomeni »komunistična častna beseda«.

Kočevje

Iz dosedanjih časopisnih poročil je javnosti v glavnem znana začetna usoda nacionalnih borcev, ki je bila kronana s tako imenovanim kočevskim procesom, ki so ga komunisti uprizarili v svrhu »legalizacije« množstvenega umora nad stotinami ljudi, ki niso bili njih pripravniki. Uprizarili so kočevski proces, da bi se predstavili strmečemu svetu kot idealni »borci proti okupatorju«, ki že v sedanjem času izvajajo pravično kaznovanje vseh »narodnih izdajalcev« ter tako čistijo svojo zemljo anacionalnih elementov.

Toda vsa ta igra ni rodila zaželenega efekta. Danes poznamo vsi pravi obraz kočevskega »procesa«, danes vemo, zakaj so ga uprizarili. Poslednji čas je prinesel na dan še nešteto dokumentov, ki so od sedaj dalje neuničljivi dokazi zarote komunizma proti našemu narodu.

Krvava draperija

V imenu nove »oblasti« se je sestel kočevski »sodni dvor«, ki naj bi po dolgotrajnem predzisiževanju ter obtožbi 21 moč in fantov iz vseh slojev našega naroda sodil »narodnim izdajalcem«. Krvava vizija procesa je imela svoje odgovarjajoče

Letošnji simfonični koncerti v Ljubljani

V skladu z 240 letno tradicijo glasbenega življenja mesta Ljubljane bo to zimo za ljubljanske ljubitelje glasbe v veliki Unionski dvorani vrsta desetih javnih simfoničnih koncertov z izbranimi sporedom. Obiskovalci bodo mogli slišati glavna dela velikih mojstrov s področja simfonične glasbe, med njimi Haydna, Mozarta, Beethovna, Brahmsa, R. Straussa, Smetane in Dvorjaka. Posebno bomo tkrat prišla do izraza dela znanih slovenskih skladateljev (Osterc, Tomc, Škerjanc in dr.). Prvi teh desetih koncertov bo v ponedeljek 29. novembra ob 18. v veliki unisonski dvorani. Na tem koncertu b. d. izvajala Mozartova dela: Simfonia v Es-duru, dve ariji iz opere »Figarova svatba« in »Haffnerjeva serenada«.

Koncert bo izvajal ojačeni veliki orkester Radijske postaje v Ljubljani pod vodstvom dirigenta D. M. Sijanca, solistka večera pa bo naša odlična operna in koncertna sopranistka Valerija Heybalova. Vstopnice se dobe od torka 23. t. m. dalje po običajnih cenah v predprodaji knjigarn »Glasbene Matice«.

Smrtna kosa

V soboto je umrla gospa Antonija Slemenškova. Pokojna je bila doma iz Soštanja. Bolezen jo je že pred desetimi leti priklenila na posteljo in ji je zdaj podlegla, ne da bi se ji izpolnila njena srčna želja, da bi še enkrat videla svojega 17 letnega sina, ki ji je bil poleg soproga njen življenjski zaklad. K večjemu počitku bodo pokojno spremili k Sv. Križu. Naj v miru počiva. Hudo prizadetemu sorodu, sinu in drugim sorodnikom izrekamo naše iskreno sožalje.

ozadje. Kočevska kinodvorana je bila vsa v rdečem. Vse ozadje odra, na katerem se je nametil »sodni dvor«, je bilo zagrnjeno z rdečimi zastori. V sredi je bila obešena slovenska trobojka s peterokrako zvezdo, ki jo je poleg tega »krasil« velik pozlačen amblem triragega znamenja z inicialkami OF. Z rdečimi, do tal segajočimi pregrinjali je bila pokrita tudi miza, za katero se je zbral »sodni zbor«, ki mu je načeloval »sodnik« Kržišnik. Pod to kravato draperijo je potem padla tudi sodba, ki je bila določena že v naprej in ki jo je dvorana, zasedena z raznimi terenskimi odposlanci in odposlankami ter povabljenimi »pričami« z vsem navdušenjem pozdravljala.

Fotografiranje in filmanje

Circenses XX. stoletja bi lahko imenovali vso tragično komedijo, ki so jo v svojo reklamo in zadovoljitev svoje mase predlagali slovenski komunisti, circenses, ki so bile po množini prelite krvi popolnoma enake nekdanjim rimskim. Ni jim pa bilo dovolj, da so se samo enkrat naslajali nad trpljenjem svojih jetnikov. Njih muke so hoteli ovekovečiti. Zato so jih fotografirali in filmali ob njihovem prihodu v Kočevje, ko so morali ure in ure stati pred osnovno šolo, zato so namestili filmkega operaterja ter fotografirali tudi v kino dvorani. Niti pa so dodali še karikatista Nika Pirnata, tistega, ki je v Gonarsu za vino izdeloval italijanskim kraljevskim oficirjem njih portrete. Morda ti filmi in te plošče niso propadle; morda bomo nekoč lahko videli jasna dela borcev, jasne četi, ki so neuklonljivo zle v svoje krvnike...

Mozeli

Glavni kočevski »proces« je na smrt obsodil 16 borcev. Istočasno se je pred »rednim sodiščem« Serčerjeve brigade vršilo hitro zasliševanje ter obsojanje še preostalih ujetnikov, od katerih pa nihče ni vedel, kakšno usodo so jim določili njih sodniki.

Na večer 12. oktobra pa so vsi začeli nastopati svojo poslednjo pot. Z italijanskimi blindiranim avtomobilom so odpeljali najprej šestnajst glavnih obsojencev. Odhajali so s pesmijo, ki je donela po vsem Kočevju. Njim so sledili v večjih skupinah tudi obsojenci izpred »sodišča« Serčerjeve brigade. Nikomur od njih ni bila določena prilika, da bi se, čeprav tudi le formalno, zagovarjal. Vsem je bila že v naprej določena smrt.

Odhajali so vsi v isti smeri. Njih pot je vodila v Mozeli, kjer je Serčerjeva brigada izvrševala svoje krvniške posle...

V Mozliju leže danes nešteti grobovi in grobišča. Na stotine jih je. V njih leže borci, vzorni oficirji in Sokoli ter mnogi drugi idealni Slovenci, katerih edini greh je bil, da so se postavili po robu največjemu uničevalcu lastnega naroda, protinardnemu slovenskemu komunistu.

Beračica - milijonarka

Pred sodiščem X. pariškega okraja je bila te dni zelo zanimiva razprava o zastozi klopi je bila neka Germajnska ženska, nazvana »kraljica pariških beračev« Rampravi je prisodilo številno obinstvo, ki so ga tvorili skoraj izključno pariški berači in ki so pričeli 51letni obtoženki med vso razpravo navdušene ovacije. Obtoženka je bila znana med pariškimi berači pod imenom »zlata roka«. Sama sicer ni beračila, pa čpa kradla na debelo, toda večino nakradnega denarja in blaga je porazdelila med pariške berače. Polcija jo je že več let zasledovala, vendar pa ji ni mogla prav do živga. Šele nedavno so jo prijeli na pariškem bulvarju zaradi nekega prestopka. Pri preiskavi pa so našli pri njej 1.250.000 frankov v tisočakih, ki jih je imela všite v krilo. Na razpravi je obtoženka z ogorčenjem priznala, češ, res je, da sem ta denar ukradla, toda ta znesek je plod mojega dolgaletnega dela in truda. Toda kar ukradem, tudi razdelim med siromake in vršim tako le dobro delo. V sodni dvorani zbrani berači so to njeno izpoved s solzami v očeh potrdili in moleovali sodnika, naj je ne obsodi in naj ji ne zaplenijo denarja, ki je namenjen sromakom. Sodišče pa ni imelo razumevanja za take vrste dobrodelnosti, tem manj, ker je obstojal pravičen sum, da je obtoženka septembra 1940 ukradla nekemu pariškemu trevcu 2.000.000 frankov. Zato je obsodilo beračico-milijonarko na 5 let ječe, na 20letni izgon iz Pariza in na povračilo zneska 2.250.000 frankov.

Družina županov

V mestu Menden na Westfalskem se družina Wulff z vso upravičenostjo lahko naziva za družino županov. V tem mestu, ki šteje okrog 15.000 prebivalcev, so bili župani v sedmih generacijah iz te družine. Prvi v tej vrsti je postal župan leta 1580.

Teden v gledališču

V zadnjih osmih dneh smo gledali in poslušali opere »Madame Butterfly«, »Orfej« in »Evdridika« »Netopir« ter »Thais«. Vprizoritev nesmrtnice Puccinijeve opere »Madame Butterfly« prinaša močne vtise, saj se je ta mala, bridko prekušana Japonka vedno iznova vračala na ljubljanski operni oder in nas njena usoda globoko pretresla. V tem je skrivnost doživetja te čudovite razpoloženske, nežne glasbe ter njenega odmeva v dinamiki bolečega opernega dogajanja. »Madame Butterfly« se nam dozdeva kakor vzvišeno poveljanje zvestobe, ljubezni, junaške bolečine in žrtvovanja.

Valerija Heybalova je skozi vsa tri dejanja grebla po duši nesrečne »Butterfly« ter jo podživila kakor v markantno začrtanem življenjskem izseku. Na široko je razmahnila vse svoje izrazne, oblikovalne sile osvaja občinstvo s svojim petjem ter večkrat doživeva aplavz pri odprtem odru. V nežnem prividu bližajoče se ladje z vračajočim se ljubljencem, »pridoma sila njenega samospesa požene do vrhuna (Daleč kraj morja). To je bilo umetnostno najsilnejša slika, kakor je bilo ono pretresljivo slovo od ljubljenega edina najbolj neposredna, najnežnejša. Svetlo je zažvela v utrinkih blaženstva sreče in se rušila pred nami pod težo presilne preizkušnje.

V slehernem odtenku suvereno oblikovanega glasu in plastične igre se razodeva njena polno dogmna, vrhunsko zrela umetnost, ki ima svoj izvor v izrazitosti njenega umetnostnega občutja, dojemanja ter interpretacije. Njene umetnostne ustvarjalne sile, ki tako bohotno utripajo po njenih žilah. Nedvomno predvsem zaradi teh njenih odlik se je znamenata Puccinijeva opera občinstvu tako toplo priljubila. Pri tem niti najmanj ne možjo užitka nekateri njeni mestoma preveč p. d. r. t. n. predramatični poudarki, ki bi jih nemara nekateri utegnili le težko uskladiti s tradicijskim pojmovanjem ter

vrnotenjem značaja in tolmačenjem duševnih reakcij japonske žene.

Uspešno bodo sodelovali pri uprizoritvi še Lipušček v vlogi mladostno lahkomiselne Pinkertona, Španova kot zvesto udana Suzuki, Popov kot žentilmski ameriški konzul, Dolničar kot zavrnjeni snubeč prince Yamadori, Lupša v vlogi viharo silovitega bonca, Poličeva kot Kate Pinkerton, Simončič v vlogi mešetarja Gora. Delo je bilo uprizorjeno v C. Debečevski režijski zavodni in pod Zebretovim dirigentskim vodstvom.

Ob sklepu še kratka pripomba: Ni sicer še točno dognano, kako bo z izvedbo letošnjega napovedanega repertoarja. To tudi možno ni. Doslej smo imeli same ponovitve. Prva letošnja operna novost bo »Snežurka« Rimskega Korakova. Naše operno občinstvo nedvomno zelo pozivlja spomin na opere »Tosca«, »Marion«, »Letečega Holandca«, »Lucijo Lammermoorsko« itd. Njihova uprizoritve po daljšem predledku ne bi bila neprimerno prijetna.

DRŽAVNO GLEDALIŠČE

Ponedeljek, 22. nov.: Zaprtlo.
Torek, 23. nov.: ob 16.30: Potopljeni svet.
Red. Torek.
Sreda, 24. nov.: ob 16: Kovarstvo in ljubezen. Red. A.
Četrtek, 25. nov.: ob 16.30: Kavarnica. Red. Četrtek.

OPERA

Ponedeljek, 22. nov.: Zaprtlo.
Torek, 23. nov.: Zaprtlo.
Sreda, 24. nov.: ob 16: Madame Butterfly. Izven. Cene od 32 lir navzdol.
Petek, 26. nov.: Zaprtlo.

Kino „Sloga“ je okusno prenovljen

Ljubljana, 21. novembra.

Kino Sloga v palači ljubljanske železniške direkcije vrši v našem javnem življenju dvojno kulturno nalogo: predvaja dobro izbrane filme, s čistim dobičkom pa omogoča razvoj železničarske glasbene šole in drugih kulturnih ustanov v okviru železničarske prosvetne matice enakega imena. Za vsa leta je kino »Sloga« znan po svoji solidnosti. Prijetna, intimna dvorana tega kina pa je v zadnjih dveh letih trpela, kakor vse podobne ustanove, kamor je zahajala badolejska vojska. — Zaradi tega se je uprava kina Sloga z načelnikom g. Podbregarjem in upravnikom g. Furlanom takoj po 8. septembru odločila, da dvorano popolnoma preidri in prenovi. Vodstvo renovacije je prevzel izkušen g. Bezrukov in pomagale so mu spretni moči iz železničarskih gradbenih vrst. Uporabljen je bil najboljši material, dela so se razvijala postopno in so bila večkratna sobota zaključena.

Ze takoj v foyerju je gost prijetno presenečen. Foyer je po preureditvi pridobil na prstoru 16 kvadratnih metrov. Zlasti

lepo je zdaj urejena blagajna, ki je prostorna in zračna. Ličen bar ustreza v okviru danih razmer vsem, ki se hočejo posladkati, ima pa tudi napravo, da si bomo nekoč spet lahko privoščili peštno črno kavo poleg raznih prigrizkov in okrepčil. Nova je napravna v čakalnici, ki vsakemu novodošlemu polake, katero dejanje pravkar teče na platnu.

Dvorana je zdaj posebno všečna očem, ker je poharvana, oranžno-violetno. Vse je urejeno prav okusno, da se človek res prijetno počuti. Zvočna aparatura je zelo dobra, zato je zvok jasn, prav tako vse slike na platnu. Pri tem je posebno važno, da se uprava kina »Sloga« venomer prizadeva, da ima na sporedu prvostvne filme. Kino »Sloga« ima zatojor prav dostojno mesto med ljubljanskimi premiernimi kinematografi, temu primeren pa je tudi obisk. Prav za zaključek prenovitvenih del je kino »Sloga« začel predvajati izvrstni dunajski film »Bratec moj«, o katerem podrobneje poročamo v filmstem pregledu. Vodstvu kina »Sloga« želimo v prenovljenem okviru mnogo uspehov!

Filmski pregled

Tokrat imajo obiskovalci kina »Ljubezna« na izbiro. Kar v dveh ljubljanskih premiernih kinematografih je na spredru »Ljubezna« v enem »pozna«, v drugem »poletna«. Tore: Ljubezna na pretek.

Un'on: »Ljubezna v poletju« (Wien-Film). V oglašju čitamo tale vprašalni stavek: »Je li mogoče med dvema zaljubljenima gojo prijateljstvo?« Drugo vprašanje pa je, ali lahko obstaja samo prijateljstvo med moškim in žensko. Film se do takne tega vprašanja in dokazuje, da ljubezna gojo prijateljstvo izključuje, kajti ljubezna roli ljubosumnost, pravo gojo prijateljstvo pa ne pozna ljubsumja. To je motiv tega filma. Godi se v poletju leta 1909. Prične se, film in ljubezna, ob italijanskem jezeru, se nadaljuje in tudi srečno konča neke na Avstrijskem. Okolje je kar aristokratsko nastrojeno, saj nastopa v filmu b. ron, ki ima slugo, kočijo in kitajski saloni. Vodnja nit tega zabavnega filma je sicer resna, a vse, kar se okrog te nitke plete, je tascenano v prijetnem, lahkem slogu, včasih s tragikomično noto. Pr v zabavi in tudi poučni so prizori, kjer se ljubosumnost, ta najzvestejša spremljevalka ljubezni, s posrečenimi triki umetno vceplja in odzavlja. — Winnie Markus in O. W. Fischer sta nosilca glavnih vlog. Čitljivo napisov je prav dobra.

Mtica: »Pozna ljubezna« (Wien-Film). Motiv tega močnega filma je izražen že v naslovu, kajti ljubezna je tu prišla (v nasprotju z gornjim filmom) prav pozno, šele pri zadnjih metih, zato je pa poroka prav na z. četku. Godi se ob koncu preteklega stoletja v tvorniškem mestu na Avstrijskem. Tvrničar (Attila Hörbiger) in njegova žena (mimogrede povedano v resnici in v filmu: Pavla Wessely) sta sklenila zakon »po treznem premisleku« (to p. je v filmu, prosim, de ne bo pomote). Seveda je ta zakon brez duševne harmonije, je v nedno ogrožen. Po težkih, dramatsko globoko zajetih preizkušnjah ju usoda sicer pozno, a končno vendarle pripelje v pravi, topli objem. — Avtor tega filma je Gerhard Menzel, eden najmočnejših, če ne najmočnejših nemških filmskih pisec. Izbere si vedno močno snov iz življenja, zajame in obdela jo tako, da zgrabi gledalca. Gustav Uclicy je za režiser, kateremu leži jo ravno Menzlove filmske snovi. Igralci govorijo dunajsko narečje. Poleg glavne igralske dvojice Wessely-Hörbiger nastopa še Fred Liewehr v večji vlogi. Film zapuška globok vtis.

Sloga: »Bratec ti moj« (Wien-Film). Snov ima zgodovinsko ozadje. Godi se sredi preteklega stoletja na Dunaju. Mlad, nepoznan Raimund (Hans Holt) nastopa s svojo igralsko družino. Slučajno dobi Grillparzer (Pavel Hörbiger) v roke Raimundove spise, iz katerih spozna njegovo nadarjenost. Vitje mu poguma in mu začrta pot. Hkrati prične seveda tudi ljubezna s svojimi spletkami. Ljubka Toni (Winnie Markus) ljubi Raimunda in on, njo, tako poroti, da mora s kolegico, ki je zanosila z nekim grofom. Seveda je ta zakon le na papirju. Sedaj pa pripelje usoda Terezijo Krnes (Marthe Harel) boleho, a lepo in izredno nadarjeno mladenco, kateri pripomre Raimund do gledališkega uspeha in do slave. Seveda se Raimund za ljubi venjo, toda Terezijo snubi pustolovski plemč Jaroslawsky. In tako se dramatično vrta zapletljaj, do kler končno Raimund ne najde pota spet k svoji Toni, ki ga kljub vsemu ni pozabila. — Zasedba tega mestoma malce sentimentalno nastrojena, tragična filma

s srečnim koncem in melodiozno popevko »Bratec ti moj...« je odlična. Vidimo igrance »z imenom« celo v malih postranskih vlogah, med drugimi Hermann Thimiga v vlogi Raimundovega prijatelja Schusterja.

Tednik prinaša dolgo vrsto zanimivih in nazornih posnetkov. Kot prvo motiv s tirolskih planin: govedo se vrača s planinskih pašnikov, dalje v delovnem taborišču: eksperimentiranje z lopatami, nčgometna tekma v Stuttgartu, v berlinski Krollovi operi: poziv delavstvu, v Poznanju proslavljajo štiriletnico priključitve k Reichu, popravljalca tankov v zaledju vzhodne fronte, Tirana: nova skupščina v bisnem kraljevem dvoru, v letalu nad Bečom: metanje bomb na uporniška središča, boji ob Savi, Italija: seja nove fašistične vlade pod predsedstvom Mussolinija, maršal Rommel pregleduje utrjevanje, iz raznih odsekov vzhodne fronte: živahen topovski ogenj, obsestreljevanje tankov iz letal, bombardiranje sovražniških postojank.

Opozarjamo na razstavo akad. slikarja Marjana Pliberška v prostorih galerije Obersnel, Gosposvetske 3. Razstava je odprta vsak dan od 9. do 12.30 in od 14. do 18. ure.

Vreme se je zvedrilo

Za nedeljo se nam je vreme nekoliko zjasnilo. Ves teden smo imeli jesensko puščobo, polno vlage in dušeče megle. V noči od sobote na nedeljo pa se je začelo vedriti in nedelja je prišla zjutraj sicer še precej hladna (24° C), ozračje pa se je dopoldne začelo po malem ogrevati in je bilo prijetno mlačno. Sneg je v ulice so se kolikor toliko posušile. Seveda, na neklakovanih cestah je pa brozge še vedno dovolj. Kljub temu so Ljubljancani pridno izkoristili današnjo nedeljo za dopoldanski, še bolj pa za popoldanski sprehod. Obenem so bila naša gledališča in kinematografi spet deležni zadovoljivega obiska. Dnevna temperatura je bila 5° C, barometer pa je ustaljen na 764 mm.

Jutri, v ponedeljek, bodo godovale naše Cilke. Kmetijski rek pravi o njihovem godu: Sveta Cecilija ke hudo grmi, dosti prideka ob letu kmet dobi. Drugi rek u potrjuje: Svete Cecilije grmenje je plodnega grnja ne bo — kar naj si naše Cilke vzamejo za dober zgled, — zastran letine imamo pa še celo zimo časa za premišljevanja, uganjanja in prerokovanja.

RADIO LJUBLJANA

PONEDELJEK, 22. NOVEMBRA
8.30—9.00 Jutranji koncert 9.00—9.15 Poročila v nemščini in slovenščini 12.00 do 12.30 Opoldanski koncert 12.30—12.45 Poročila v nemščini in slovenščini 12.45 do 14.00 Koncert za razvedrilo 14.00—14.15 Poročila v nemščini 14.15—15.00 Popoldanski koncert 17.00—17.15 Poročila v nemščini in slovenščini 17.15—17.45 Pop

Mučeništvo junakov s Turjaka

Komunisti so s pomočjo badoljevcev razdeljali staroslavni grad — Od 670 ujetnikov, ki so jih pri tem dobili v roke, so jih okrog 400 pomorili — Slovenski Katini v Velikih Laščah, v Mozlju in Ribnici

Zgodovinskega Turjakega gradu ni več. Grad, ki je s svojim močnim zidovjem ljuboval nešteto turških trum, utrdba, ki je varovala nekdanjo zemljo, dočakala pred opustošenjem in uničenjem, ta utrdba je v naših dneh znova zaslovela po svoji junakijski borbi proti najkrovnostnejšim janičarjem naše domovine, proti rdečim komunističnim krvolokom. Na Turjaku se je prav za prav pričela ona odločilna borba, ki pomeni na prvi pogled sicer poraz junakijske branilce, ki pa je dejansko začetek konca komunistične strahovlade na Dolenjskem. Mala, a hrabra četa, ki se je za turški obzidjem postavila v bran v neenakem boju proti številno in materialno mnogo močnejšemu nasprotniku, je s svojim junastvom sprožila srhljen odpor proti razbeselelemu komunističnemu terorju. Poslednji dogodki na Turjaku, ki bodo ostali neizbrisno zapisani v slovenski zgodovini in bodo še pozni rodovom, ko bodo obiskovali turške razvaline, pričali o junastvu in neodoljivi volji po svobodi slovenskega naroda.

Zatočišče pred komunisti

Ko so se italijanske čete po izdajstvu badoljevske klike pridružile komunistom in so vsaj skupaj navallili na naše ljudstvo, se je oddelek pogumnih slovenskih fantov, ki so se zbrali tako iz Ljubljane kakor iz dolenjskih krajev, zbral na Turjaku, trdnost odločen, da nadaljuje bojo za vsako ceno. V tednu od 12. do 19. septembra se je odigrala za zidovjem Turjakega gradu zalogra, kakršnih je malo v naši zgodovini. Na gradu se je zbralo 653 borec in okrog 150 civilistov. Dasi niso imeli niti dovolj hrane, niti zadostno vode, so se vendarle odločili vzdržati do kraja. Brez primernih priprav so se za silo zabankadirali za turški obzid, tako da so jih mogli vzdržati napade turških janičarjev, ki pa niso bili dovolj modernemu orožju sedanjosti. Upoštevali je namreč treba, da so se komunisti pridružili badoljevske čete z vso svojo moderno opremo, s tanki in težkimi topništvom. Toda kljub temu so bili branilci odločeni, da se žrtvujejo in tako s svojim zgledom in svojo žrtvijo podžgejo še druge za resnično osvobodilno borbo slovenskega ljudstva.

Z italijanskimi topovi in topničarji nad slovenske moše in fante

Ko so dne 14. septembra obkolile grad številne komunistične in badoljevske čete, so se skušale najprej z zvijačo polastiti gradu. V grad so rdeči komandanti pošiljali dekleta in sorodnike fantov, češ da se hočejo pogajati. Vse to pa je bilo le navideznost. Slo jim je zljoli zato, da bi se obzidju čim bolj približali, se tam utrdili in si pripravili najugodnejše točke za napad. Okrog gradu so namestili italijanske topove z italijanskimi oficirji in topničarji.

Ko so se tako vsestransko pripravili, so komunisti znova ponudili trumno premirje in zahtevali, naj obleganci pošljejo parlamentarce. Res so odšli iz gradu trije oficirji, toda ko so stopili iz obzidja, so jih komunisti sprejeli z ognjem iz strelnice da so se morali spet umakniti. Pozneje so se komunisti opravičevali, češ da je bila to spomota. Naslednjega dne so znova pozvali oblegance na pogajanja, toda pri tem pogajanjih so komunisti vztrajali pri tem, da mora turška posadka brezpogojno kapitulirati. Parlamentarci so se vrnili v grad in ko so sporočili rezultat pogajanj, je bil soglasno stopen sklep: če je tako, se bomo borili. V četrtek 16. septembra je prišlo do manjših prask, pri katerih so padli turški legionarski poveljniki Bambič in še pet drugih fantov.

Stena se ruši za steno, strop za stropom

V petek 17. septembra se je začel glavni badoljevsko-komunistični napad na Turjaki grad. V poldnev dveh urah so badoljevci izstrelili na Turjak blizu 400 granat težkega kalibra, vmes pa so komunisti vedno znova poskušali vdreti v grad. Stena v novem delu gradu so se začele rušiti, toda branilci so vztrajali kljub hudemu topovskemu ognju, dimu in dežju krogel iz strelnic turjske obkolitve napadale, čeprav so topovske kroglice porušili zid za zidom in so se nad borec rušili stropi. Komunisti so naposled uvideli, da na ta način ne bodo mogli zlomiti odpora junakijske posadke in so odnehal. Turjaki fantje so napravili, dast po celodnevni boji utrujeni, izpad ter so komunistom zaplenili dva avtomobila in tri strelnice; ni pa se jim posrečilo, da bi se prebili.

V soboto, 18. septembra, so dobili komunisti nova ojačenja badoljevskih čet ter so pričeli z načrtnim obleganjem. Težke topove so privlekli prav do »marofa« in začeli od tam s snati granate na grad. Zidove se to rušilo in stena za steno se je podirala. Kmalu so nastali po gradu požari. Zveza med posameznimi skupinami branilcev je bila skoro onemogočena, okrog gradu pa so se neprestano grmili topovi in razlečale strelnice. Če je nastopilo malo zatišje, so se slišali pozivi komunistov za predačo, spremljeni z najhujšimi poskomi. Fantje so še vedno hrabro odbili vse napade in s pesmi dajali duška svojemu razpoloženju. Med grmenje topov in razlečanje strelnic so se mešali zvoki njihovih pesmi.

Grad je padel zaradi izdajstva

Ko je bilo po gradu nahuje, pa se je nenadoma razširila zlovesča vest: Izdaja! Komunisti so v gradu! Pozneje se je izkazalo, da je bilo res tako. Na gradu je nekdo skozi odprtino, obesil dolgo levo zidu topovska granata, obesil dolgo levo in tako omogočil komunistom dostop v grad. Nek ogorčenec sam je, kakor izpovedujoč pričo, pozneje sam ponašal na Turjak ne bi bil padel, če ne bi bil njegova. Dotičnik je grad dobro poznal in je komunistom izdal, kje so najbolj občutljivi

ve točke in kako bodo prišli branilec najhitreje do živega.

Tako je prva skupina komunistov vdrila v grad, skoro istočasno pa so strel iz italijanskih topov vneli zaloge municije v gradu in povzročili hude eksplozije. Pričela se je boja od sebe do sebe. Turjaki fantje so se junakijsko branili, toda premoč je bila prevelika. Naposled so morali uvideti, da ni nobenega izhoda. Zaman so poskušali, da bi se prebili iz gradu v gozd. Z vseh strani obkoljeni, grad v razvalinah in plamenih, pomoči od nikoder — tako so bili naposled prisiljeni, da se vdajo.

Zverinski pokol ranjenecv

Druge za drugim so junakijski branilci, od neprestanega boja sicer že docela onemogli, a vendar dvignjenih glav prihajali na plan. V gradu je ostalo le 35 ranjenecv. O njihovi usodi na žalost ni mogoče noben dvom več. Razen dveh, ki se jima je v zadnjem hipu posrečilo pobegniti, so vsi ostali izginili. Oba rešena pripovedujeta, da so se le na pol odrasli komunistični fantiči onemogle ranjenca na vse načine mučili. Vsi domačini pa soglasno izpovedujejo, da so komunisti potem vse ranjenecv pomorili. Nekaj njihovih trupel so sežgali v grajski kapeli. 28 trupel pa so potem našli domačini in jih pokopali.

Med ranjenecv, o katerih ni sledu in se je zato bati, da so postali žrtev komuni-

stičnega grozodejstva, so poleg drugih: bogoslovci Jože Logar, Matevž Krmelj in Franc Andošek, fanta Jože in France Jerič, Franc Kadunc, z Zvirčega, Jože Strnad iz Zdenske vasi, Jože Kevacič iz Vidma in škocjanski fantje Ivan Breznik, Anton Petelin, Franca Bavdek in Anton Oblak.

Kr.žev pot ujetnikov

Usoda ostalih ujetnikov ni bila manj strašna. Z ujetništvom se je začel za nje nov križev pot, ki je za premnoge od njih končal s smrtjo. Okoli 670 ljudi so zbrali komunisti pred gorečim gradom. Med najhujšimi poskomi in med pretepanjem so jih najprej izropali. Pobrali so jim vse: obleko, čevlje, denar, ure, zlatnino in sploh vse, kar je bilo količič vredno in uporabno. Komunistom so pri tem zvesto pomagali badoljevski junaki, mnogi od njih že tudi odlični z rdečo komunistično zvezdo. Naposled so vse jetnike razvrstili v dvore, jih po dva in dva povezali z žico in nato privezali še na dolgo vrv tesno druga za drugim.

V tem žalostnem sprevodu, kateremu je bil na čelu italijanski tank, so odvedli ujetnike proti Velikim Laščam. V Malih Laščah so jim priredili prvi svedenec sprejem. Tu jih je čakal zbor zmerjalcev, ki jih je obsul z najhujšimi poskomi; kakor vedno so se tudi to pot o zmerjanju odlikovali komuniste. V Velikih Laščah

so nato sklicali vse ljudi, da bi dostojno proslavili veliko »turjako zmago«. Po besede komunistične »stvarišice« so zvezane jetnike kofutale in pljuvale, posebej pa so se znašale nad duhovnike. Ko je bilo tega celo komunističnim kolovodjem dovolj, so dali jetnike odvesti v barake za kolodvorom.

Množestveni umori v Velikih Laščah

V ponedeljek 20. septembra zjutraj je prišla prva komisija, ki je najprej sestavila spisek ujetnikov. Za njo se je pojavil znani politkomisar dr. Brilej, ki je potem izbral vse duhovnike in bogoslovce in imel na nje sramotilen nagovor. Kmalu za njo je prišla »višja« komisija. Ta je odločila, da se ujetniki porazdele po skupinah: v eno skupino duhovniki in bogoslovci, v drugo poveljniki in organizatorji, v tretjo legionarji-prostovoljci, v četrto pa »mobiliziranci«. Teh je bilo okrog 200. Nje so takoj odpeljali v delavske čete nekje za Kočevjem.

V ponedeljek, 20. septembra zvečer, so odbrali tiste osumljence in 11 poveljnikov ter jih odpeljali proti železniški postaji, od koder se je kmalu začela regljanje streljnice. Vse so pomorili, le o dveh se govori, da se jima je posrečilo še v zadnjem hipu pobegniti. Naslednji dan, v torek, so odbrali še okrog 50 fantov in mož, ki so jih prav tako odgnali v gozd nad kolodvorom. Tu so jih, kakor pripovedujejo domačini, najprej nečloveško mučili, nato jih prišli, da so si morali sam izkopati skupni grob, potem pa jih tud vse postrelili.

Imena teh žrtev, ki jih je bilo pri obeh množestvenih pokolih okrog 70, še niso vsa ugotovljena. Bili so med njimi poleg drugih zdravnik dr. Kozuh in sodni starišina dr. Zalokar iz Velikih Lašč, prof. Petelin iz Ljubljane, oficirja žuraj in Miklič, uradnik Prevoja Tone Ferne, iz Ljubljane, brata Beno in Ivan Rožanc, sodni sluga Brilej iz Velikih Lašč ter možje in fantje iz raznih dolenjskih krajev, med njimi mnogo družinskih četo. V drugi skupini je bila tudi neka žena.

Pokoli in umori v Kočevju, Ribnici in okolici

Preostalo je še okrog 400 ujetnikov s Turjaka. Te so odvedli, sedva zopet trdo zvezane in močno zastražene, v Kočevje. Najbolj »nevarne« med njimi so natrpali v sodne zapore, kjer so že našli svoje sotrpne z Grčaric, druge so pa porazmestili v Dijskem domu in drugih zaslišnih zaporih. Odslej so junakijski branilci s Turjaka in z Grčaric delili skupno usodo, kakršno so jim namenili rdeči krvoloki. Iz obeh skupin jih je prišlo 21 pred znano morilsko »sodno razpravo« v Kočevju, šestnajst jih je bilo obojenih na smrt in ustrelenih dne 12. oktobra zvečer v Mozlju. Okrog nadaljnjih 80 so jih komunisti postrelili še isto noč tudi v Mozlju, nekaj pa še naslednje dni.

Pred begom iz Kočevja so komunisti pomorili, ko so se bližale nemške čete, ranjenec z Grčaric in še nekaj ujetnikov z Grčaric in s Turjaka, ostale pa so odvedli s seboj deloma v Kočevske hribe, deloma proti Ribnici. Ko so pa morali bežati iz Ribnice in okolice, so tam postrelili spet okrog sto ujetnikov, med njimi največ onih s Turjaka. Poleg njih so pomorili še množico ljudi, ki so jih imeli zaprte v Ribnici, tako da so tudi tukaj postavili slovenski Katini. Nekor je prejel v Velikih Laščah in v Mozlju. Nadaljnjo skupino ujetnikov so pomorili potem še na Grčaricah, kamor so se komunisti zatekli pred nemško vojsko, a so morali tudi tukaj zbežati v hribe. Kočevska okolica je tako postala eno samo krvavo pokopališče, ki vplje do teba o komunističnih grehih, storišnih nad našim narodom in nad človečanstvom.

Rošitev v Kočevskem Rogu

Enako žalostno usodo so namenili komunisti največji skupni ujetnikov, katero so odvedli v svoje glavno zatočišče, v Kočevski Rog. Badoljevski vojaki se tja niso nikdar upali, zato so se komunisti v Kočevskem Rogu počutili kar varne. Uredili so si tam glavna skladišča in tam so nmeravali tudi nemoteno »likvidirati« svoje ujetnike. Toda nemški vojaki so se pojavili tudi v tem težko dostopnem in dobro zavarovanem predelu. Prišli so tako h'ro, da so bili komunisti vsi zbegnjeni in niso imeli več časa, da bi pred begom v gozdove pomorili ujetnike, kakor so nameravali. Prihod nemške vojske je na ta način rešil gotovo smrti okrog 200 slovenskih mož in fantov.

Da je komunistično vodstvo res izdalo povelje za množestvene pokole ujetnikov, je sedaj dokazano tudi r'no na bolem. Na Cvišterjih je bil ubit neki šubec, poprej v Kočevju eden višjih komunističnih komandantov. Pri njem so našli pisemno naročilo, da je treba pobiti »e ujetnike v Ribnici«. Jasno je, da se enaka naročila imeli tudi ostali komandanti.

420 ujetnikov s Turjaka umorjenih

S Turjaka so komunisti, kakor smo že omenili, odvedli okrog 670 ujetnikov. Od teh jih je ostalo pri življenju kakih 279, vseh ostalih 400 pa so komunisti zverinski pomorili, kakor so deloma poprej deloma istočasno pomorili tud skoro vse moše in fante, katere so s pomočjo badoljevcev in s slepštvom na častno besedo objubilje-nega prostega odhoda dobili v svojo oblast na Grčaricah. Obe ti dve imeni, Turjak in Grčarice, bosta še poznih rodovom grozovce »varilo, kakšna usoda bi čakala narod, če bi nad njim zavladal uničujoči komunizem.

Vodnikov knjižni dar mora tudi letos v vse slovenske hiše

Kako je skušala badoglijevska klika minirati Hrvatsko

Hrvatski listi so objavili te dni članek ministra dr. Vjekoslava Vrančiča, ki dokazuje na osnovi dokumentov iz hrvatskega in drugih državnih arhivov, da bi bila morala postati tudi Hrvatska žrtev intrig in izdajstva maršala Badoglija in njegove vojaške klike ob pristanku kralja Viktorja Emanuela, pri čemer se generali Ambrosio, Roatta in Robotti niso ustrašili niti najpoderjših sredstev.

Se predno je italijanska vlada priznala Hrvatsko kot suvereno državo, so poskušali ti generali izvajati pritisk na Mussolinija, da bi bil iz hrvatskega državnega organizma izrgal nele vse hrvatsko jadransko obalo z vsemi otoki, marveč tudi globoko v zaledje segajoče področje. Ko s to svojo zahtevo niso prodrli, so izdelali načrt, po katerem naj bi se v teku te vojne hrvatska država, čeprav od Italije oficielno priznana in sprejeta kot zaveznik v veliki evropski blok trojnega pakta, z okupacijsko politiko ovirala tako pri ureditvi njene organizacije, kakor pri konsolidaciji, da bi se na ta način že vnaprej ustvarili pogoji za njeno poznejše razkasanje. Dve in pol leta so zaradi tega kljub neprestanim protestom hrvatske državne vlade neusmiljeno preganjali hrvatsko prebivalstvo v zasledenih predelih Dalmacije in tudi v vsej okupacijski coni v zapadni, južni in južnovzhodni Hrvatski. Več kot 17.000 Hrvatov iz obalnega področja je bilo poslanih v koncentracijske taborišča, češ da so neopirljivi sovražniki italijanskega naroda. Ti generali in agenti so šli v svojem izizvanju tako daleč, da so nešteti Hrvati iz obupa zapustili svoje domove ter se zatekli v gozdove in soteske nedostopnih gora.

Toda še več: Ambrosio, Roatta in Robotti so stopili v stike celo s četniki Draže Mihajlovića, katerim so dali popolno svobodo akcije proti hrvatskemu narodu na vsem po Italijanih zasledenem hrvatskem ozemlju. Dopusčali so jim prost dostop iz Črne gore in Srbije na Hrvatsko, jih celo klicali in sami pošiljali tja, koder so jih želeli imeti. Tudi so hruški srbsko pravoslavno manjšino, ki napram hrvatski državi ni bila lojalna, k udeležbi pri protihrvatskih akcijah četnikov. Višek vsega svojega početja pa so dosegli, ko so dobavili banditom orožje, municijo in živila ter dopuščali, da so njihove čete rušile in požigale hrvatske vasi ter pomorile neštete Hrvate. Generali Ambrosio, Roatta in Robotti so se očitno postavili v nasprotje s pogodbami, ki jih je italijanska vlada sveto podpisala, zlasti s tem, da so samovoljno razširjali okupacijsko področje na vse hrvatsko ozemlje tja do Save. Na ta način so mogli hrvatskim četam zabraniti vsak dostop v zasledeno področje in to tudi tedaj, kadar so hrvatske čete preganjale in zasledovale uporniške tolpe, češar so se kar najzadnejše posluževali. Tako so se morale ustaviti vse oborožene akcije hrvatskih in nemških čet proti boljševiškim tolpom Tita in uporniškim oddelkom Mihajlovića na tej črti, ki je tvorila na Hrvatskem mejo italijanskega okupacijskega področja. Poleg tega so nudili italijanski generali na zasledenem področju bežečim banditom zatočišča, od koder so mogli pozneje, na novo oboroženi z italijanskim orožjem, izvajati nove napade na že očistočeno ozemlje.

Istočasno torej, ko je Italija na afriških tleh ob strani Nemčije vodila vojno proti zaveznikom, v istem času, ko so se njene čete, čeprav v skremnem številu borile na vzhodni fronti proti boljševizmu, so na področju Nezavisne Države Hrvatske skupno z boljševiški plačanci in četniki Mihajlovića delali na uničenju hrvatskega naroda in kot pomočniki boljševiških partizanov skrbeli za to, da bi dobila boljševiška akcija na Hrvatskem večji zalet. Ostreje in bolj jasno kakor kdoli drugod se je na področju hrvatske države izražala njihova proti novi Evropi in proti novemu evropskemu duhu usmerjena politika.

Še o javnih knjižnicah

Ko smo zadnjič pisali o ljubljanskih javnih knjižnicah, smo se predvsem ozirali na biblioteke, ki knjige izposojajo na dom, da s tem pokažemo, kako mnogo Ljubljana čita. Zato nismo navedli knjižnice Narodnega muzeja, semeniške knjižnice, franciskanske knjižnice niti mestne knjižnice, ki se zadnje čase zelo naglo izpopolnjuje in razvija v knjižnico, kjer bo predvsem mogoče proučevati zgodovino mesta Ljubljane. Posebno se je pa knjižnica izpopolnila s knjižnicami ukinitve mestne ženske realne gimnazije, da je vodstvo lahko samo z duplikat, ustanovilo prepotrebno knjižnico v mestnem zavetišču za one, mogle v Japljevi ulici. Posebno bogat je češki oddelek mestne knjižnice, pomembne so pa tudi zbirke srbohrvatskih, francoskih in italijanskih knjig, primernih za dijaške knjižnice. Tako je mestna knjižnica odstopila mnogo nemških knjig dijaških knjižnic II. drž. ženske realne gimnazije. Sedaj ima knjižnica že kakih 12.000 zvezkov, vendar pa tudi to lepo število prav naglo raste, čeprav ima mestna knjižnica za nakup novih knjig, za vezavo, za naročnine za časniki, in časopise na razpolago v proračunu samo nekaj nad 15.000 lir. V mestni knjižnici v Turjaški palači hodijo zlasti znanstveniki študirat ljubljansko zgodovino saj je tam tudi bogati mestni arhiv, ki je podlaga vseh zgodovinskih virov o Ljubljani. Mestna knjižnica ima tudi svojo čitalnico, ki je prav dobro obiskana in dostopna vsakemu dostojnemu človeku.

Iskre

Tudi lava najbolj zareče ljubezni se ohladi.

Pred vrati življenja je že marsikdo stal z mnogimi ključi v roki, toda ključavnice ni našel.

Ne pozabi, da cestno blato lahko preskočiš.

Podarjenemu konju se ne gleda na zobe, — rečemo le, dokler darovatelj zraven stoji.

(Ibica)

Turjak in Turjačani

Ime turjačanov je tesno povezano z zgodovino slovenskega naroda; plemiči rod Auerspergov je bil pri nas skoraj tako vpliven kakor Celjani. Posamezni njegovi člani so se proslavili tudi v zgodovini; celo narodna pesem opeva junaka Turjakega, zmagačvalca nad Turki. Razen tega je bila cela vrsta Turjačanov deželnih glavarjev. Turjaki grad je bil doslej priča stare slave Turjačanov in časov, ki so zdaj že skoraj povsem pozabljeni, ker se je spremenil ves način življenja. Ime Turjak je pa dobilo svoj poseben zvonk letos, zato bodo morda koga zanimali naslednji zgodovinski podatki o Turjaku in Turjačanih.

Turjak je ime trga, ki pa nima skoraj nič trškega na sebi; kraj sam na sebi, če izzvamemo grad, je podoben navadni vasi. Ime Turjak je pa dobilo svoj poseben zvonk letos, zato bodo morda koga zanimali naslednji zgodovinski podatki o Turjaku in Turjačanih. Turjak je ime trga, ki pa nima skoraj nič trškega na sebi; kraj sam na sebi, če izzvamemo grad, je podoben navadni vasi. Ime Turjak je pa dobilo svoj poseben zvonk letos, zato bodo morda koga zanimali naslednji zgodovinski podatki o Turjaku in Turjačanih.

Prava zgodovina Turjaka pa se začne v 11. stoletju. Najprej si je plemiči rod Turjačanov, ki je baje vsaj eden najstarejših, že ne najstarejši na Kranjskem, sezidal na Turjaku okrogel stolp, ki ga že zdavnaj ni več. Kraj imenujejo »Spodnji stolp«. Naselitev Turjačanov prepietajo te legende, zato je več razlag o izvoru plemiškega rodu, ki je imel v grbu divjega tura. Toda najbolj zanesljivo je, da Turjačani spadajo med tiste bavarke naseljenecv, ki so se naselili v naših krajih po bitki na Leškem polju (kjer je nemški cesar Otton I. leta 955 premagal Madžare), če že ne prej v devetem stoletju, ob prihodu Frankov. Po zadnji razlagi pa rod Turjačanov Auerspergov izvira iz Ursperga (= Auersperg) na Švabskem.

Auere pomeni v nemščini divjega vola, tura. Zanimivo je kako je poimenoval ime Turjak Valvasor. Turjaki grad namreč obkroži trikota (Dreieck). V malo popačen: izgovarjavi bi se nemška beseda glasila Triek in z nje bi lahko nastalo ime Turjak. Vendar je najverjetnejša razlaga, da beseda izvira iz tura, odnosa, da je ime Turjačanov prevedeno iz nemške besede Auersperg v Turjak.

Friderik III. imenoval za dednega maršala in dvorjana v Kranjski marki. Rodila sta se mu sinova Pankracij in Volrad in po njiju se je rod razdelil v dve glavni veji. Pankracijev rod se je pa razcepil na pet rodbin, in sicer: Auerspergi na Turjaku, Auerspergi v Kirchbergu am Wald, Auerspergi v Mokncah (izumrli so leta 1880), Auerspergi na Notranjskem pod Snežnikom (izumrli so leta 1841) in Auerspergi iz gradu Turn am Hart (Šrajbarski turn).

Turjačani so pri nas v stoletjih zelo povečali svojo posest ter si utrdili ugled. V 14. stoletju so Turjačani kupili vsi Raško dolino in številni plavži in fužine ob Rašici, so bili njihovi. Turjake železo je zelo zaslovelo, vendar so bile fužine kmalu opuščene. Tkmeči Turjačanov so bili Ortenburžani, ki izhajajo iz Ortenburga na Koroskem. Na Dolenjskem so bili Ortenburžani zemljiški sosedje Turjačanov. Leta 1140 se je Neža Turjaka, hči grofa Pilgrina Turjakega, poročila z grofom Henrikom Ortenburškim. Sin tega grofa je po smrti Pilgrina II. zahteval od Turjakega materino doto, ker pa je ni dobil, je naskočil turjaki grad in ga zažgal. Od spopada med Turjačani in Ortenburžani je prišlo tudi leta 1200. Grof Adolf Turjaki je leta 1190 grad zopet pozidal, kar pa ni bilo vseč Ortenburžanom in ponovno so napadli Turjačane ter zažgali grad. Zaradi bojvitih Ortenburžanov so Turjačani leta 1270 prodal grad bratrcu Baltazarju Turjaskemu, ki je bil kancelar oglejskega patriarha in župnik v Skočjani na Turjaku. Mož je bil ugleđen ter je najbrž posredoval pri oglejskem patriarhu, da je prišlo do sprave med plemiškima rodovima. Spravna pogodba je bila podpisana točno pred 600 leti, leta 1343. Potem je grad zopet prešel v last prve linije Turjačanov.

Grad je tudi zelo trpel ob potresu leta 1511. O tem priča nemški napis na velkem stolpu: »Leta 1067 je začel ta grad zidati Konrad Turjaki; leta 1511 ga je porušil potres; jaz, Trojan Turjaki, višji komornik Kranjske in Slovenske krajine, sem ga leta 1570 začel z datimi temelji.«

V dobi turških napadov grad ni posebno trpel. Najbrž se ga Turki, zogbali, ker je bil predr oreh zanje. Dviali se na v njegovi okolici, in sicer leta 1471 in 1528.

Najslavnejša Turjačana sta bila Herbert in Andrej. Ko je potres razrušil turjaki grad, se je Trojan Turjaki naselil na Dunaju. Tam se mu je rodil sin Herbert leta 1528. Solal se je na Dunaju, nakar je bil po tedanjim plemiškim navad: paž na nemškem knežjem dvorcu. Leta 1811ni je stopil v vojaško službo v Vojaški krajini in zaslovel kot pravi junak. Turk so se ga zelo bali. Leta 1566 je v bitki pri Sgutu s pomočjo hrvatskega kneza Frana Frankopana Slunjskega premagal Turke in ujel turškega poveljnika Usrahm-bega, ki ga je imel zaortega v Ljubljani, dokler ni dobil odkupnina 30.000 zlatnikov. V nagrado za to junastvo je bil Turjaki imenovan za deželnega glavarja. Leta 1569 je padel v boju s Turki pri Budači ob Radonji. Turki so mu odsečali glavo in je ne sl zmag slavno v Carigradu. Pozneje se Turjačani odkupili nasečeno glavo za 30.000 zlatnikov. Po smrti Herberta je postal poveljniki Vojaške krajine njegov brat Ivan Vajkard. Najbolj je me Turjačanov zaslovelo, ko je Andrej Turjaki leta 1594 (četo je minilo 350 let) premagal Turke pri Sisku. To je bila ena največjih zmag nad Turki. V spomin na to zmago so Turjačani uvedli vsako leto ob obletnici zgodovinske bitke 22. junja (dan so Ahaca) zahalno grašo v cerkvi sv. Ahaca nad Turjakom. Cerkvica je bila sezdana leta 1485 — (Podatki iz knjige Lofzeta Zupanca »Turjačani«).

Kdo je bil Luter Burbank

mož, ki je podaril človeštvu številne nove rastline in izboljšal svojstva že obstoječih

Dvornik svetnik Josef Loschnig je 1. 1935 izdal na Dunaju knjigo »40 dni v Severni Ameriki«. V njej opisuje svoje vtise s študijskega potovanja po Novem svetu. Dve strani sta posvečeni tudi obisku posestva in hiše, ki so nekod pripadale slavnemu rastlinogojcu Luteru Burbanku. »Razglednik Jutra«, ki bo v kratkem izšel, bo prinesel med drugo vsebino tudi tri poglavja iz Burbankove knjige, ki je v njej opisal svoje izredno zanimive izkušnje, uspehe in neuspehe. Ker je Burbankovo ime, razen v najzgodnejših strokovnih krogih, med nami manj znano, podajamo v naslednjem v prevodu Loschnigove misli o tem genialnem rastlinogojcu:

Luter Burbank se je rodil 7. marca 1819 v Lancasteru (Massachusetts) kot sinu farmarja. Do 18. leta je živel na farmi svojega očeta, nato pa se selil čez rokodelstvo. Postal je lastnik strugar v letalskih tovarnah Ames, Plow & Co. v Worcesteru. Ko je bil 21 let star, si je pod vplivom naravoslovca L. G. Agassya kupil farmo v velikosti 20 akrov (8 ha) in začel s svojim gojiščkim delom.

Prvi poskus se mu je posrečil. Vzgojil je Burbankov krompir, ki ga je prodal nekemu trgovcu s semeni za 250 dolarjev. Sedaj so zoreli v njem veliki načrti. Da bi uresničil svojo namero vzgojiti nove rastline, je potreboval predvsem stalnejše podnebje. Preselil se je v Santo Roso v grofiji S. n. v. v Kaliforniji, 100 km severno od San Franciscusa. Tukaj je kupil 40 akrov (16 ha) zemlje. 12 akrov te zemlje je bogata, črna aluvijalna prst v Santo Rosi, 10 akrov je morski peščenec pri Sevastopolju, drugo pa je mešanica gline in peska. Najuspešnejše poskuse in vzgojitve je dosegel Burbank vedno v lahki, peščeni zemlji.

Burbank se je pri svojem delu posluževal dveh metod. Prva je obsejala v tem, da je prevel od posamezne rastline iz divjega stanja v stanje umne gojitve, ker je s to prevelo k ugodnejšemu življenju ugotovil veliko nagnjenost k spremembam. To je podpiral še z neprestanim enostranskim hranjenjem. Druga metoda, ki jo je uporabljal nato v roki s prvo, je bilo odkrivanje novih lastnosti s pomočjo križanja. Hotel je:

1. Izzvati motnjo, ki bi povzročila nasprotovanje dveh odličnih svojstev obeh plemenitih rastlin, s čimer bi dobili nekakšni atavistični znak, ki so bili dolga pokolenja prikriti, priročnost, da se znova pojavijo.
2. Zazveljena svojstva obeh plemenitih rastlin združiti v bastardu.

V svojih poskusih križanja je bil Burbank daleč preko meja, ki jih postavlja rasliniško sorodstvo. Dosegel je pri tem presenetljive izide. Razen z vztrajnostjo, potrebnimi ročno spretnostjo, se je Burbank olikoval s ostrim opazovalnim daom, ki mu je omogočil, da je našel med 100.000 križanj najdragocenejše. Iz enega milijona gladkih jih je izbral deset, ki so bile vredne, da jih je ohranil, med 80.000 milijami tri itd.

Burbankove vzgojitve so izredno številne. Ustvaril je vrste, ki se odlikujejo s posebno plodnostjo, take, ki zgodaj ali pozno zorijo, vrste, ki nimajo kosčic ali katerih kosčice (česplje, češnje) so odvrli trdo lupino ali pa se odlikujejo po odlični aromi. Presenetljiva so križanja med češpljo in marelico, češnja in češpljo, češpljo in breskvi, med paradiznikom in krompirjem. Pri gojitvi cvetlice je Burbank dosegel odlične novosti, ki se odlikujejo po obliki, barvi in velikosti. Kaktus brez trnov ki omogoča kot krmilna rastlina naselitev v puščinah, križanje med rečno jagodo in robidnico, križanje orehove, kostanjeve in mnogo drugega.

Mesec junij je bil njegov sprejemni mesec. Ob tem času so prihajali k njemu možje znanosti in prakse, kupci semen in lastniki drevesnic obdovajali njegove novosti in pridobiti si izključno pravico razmnoževanja in prodaje te ali druge novosti. Včasih za izredno visoke vsote. Ko je bil 60 let star, je sklenil napisati svoje izkušnje, lotil pa se je dela šele v 70. letu. Leta 1930 je umrl, star 81 let. In počiva sedaj pod veliko cedro v svojem vrtu, ožigosan v začetku kot šarlatan in reklamni junak poslovnih ljudi ter od znanosti odklonjen, kot velik, priznan mojster gojitve rastlin in kot dober človek, ki je bil pripravljen pomagati svojim soljudem.

Praktični nasveti za hišo in dom

Ne samo na deželi, marveč tudi v mestih so se ljudje v vojnem času v večji meri oprijeli poljedelstva, da si tako zagotovijo prehrano. Zlasti v Ljubljani skoraj ni hiše, kjer bi ne imeli vrta ali pa v njem kak kosček polja v predmestjih in bližnji okolici mesta. Tudi reja domačih živali se je po mestih in vojnem času zelo razširila. Mnogi so prinesli za to potrebne izkušnje z dežele, toda mnogo je mešanov, ki o vsem tem doslej niso imeli pojma in delajo zato napake, ki se jim brido masčujejo. Zato bomo od časa do časa objavljali praktične nasvete, kakor jih v naslednjem podajamo nekaj po »Kmetovalcu«:

Kako naj izgleda vrt pred zimo?

Čestokrat vidimo v pozni jeseni zapuščene vrtove z ostanke rastlin, s prekljanimi in z vsem, kar je ostalo neuporabno po tem, ko smo se okoristili preko leta s sočnimi plodovi. Ta nered v vrtu čaka spomladi, ko nas spet prebujena narava in naše potrebe prisilijo, da se vrnemo k zemlji.

Tak vrti nered ne nudi le grde zunanjosti in ne prita samo o nemarnosti lastnika, temveč ima težke posledice, ki se spomladi ne morejo niti z najmarljivšim delom popraviti.

Zato se držimo sledečih osnovnih pravil:

1. Pred zimo očistimo in odstranimo z vrta vse, tudi najmanjše drobce stebel in odpadlo listje ter ga požgimo, ker so to nosilci kužnih bolezni v prihodnjem letu.
2. Očistimo, orabjamo in razkužimo ves vrtni inventar, ker nam to delo znanjšje je rastlinske okužbe in bolezni.
3. Pognojimo vrt s hlevskim gnojem, kompostom ali pepelom, da se iz teh snovi prelija in pripravi rastlinska hrana za spomladanske vrtna nasade in posevke.
4. Preorjimo in globoko prekopajmo vrt, da se napije zemlja zimske vlage in da mraz zdrobi vrtno zemljo. Te prednosti obdelave pred zimo spomladi nikdar ne moremo doseči, čeprav je še tako obračunano in drobitno. Po oranju je priporočljivo pustiti perutnino, da pobere škodljive žuželke in njihove ličinke.

Če bomo pravilno vse to izvršili, tedaj nam bodo pridelki prihodnje sezone bogateje poplačali naše delo.

Ali je boljše topla ali mrzla hrana za svinje?

ali je boljše topla ali mrzla hrana? Ponekod obstoja znatno mnenje, da svinje mnogo bolj rasejo in se rede, ako jim dajemo topli hrano. Da se dokáže pravilnost te trditve, so napravili poskuse z dvema skupinama svinj. Eno skupino so hranili z mrzlo hrano (10° C), a drugo skupino z isto količino hrane, segreto na 35° C z dodatkom tople vode. Povprečni dnevni prirastek je bil pri prvi skupini, hranjeni z mrzlo vodo, 0,73 kg, pri drugi skupini s toplo prehrano pa 0,75 kg.

Nasveti gospodinjstam:

Konzerviranje jajc za zimo

Lažje je ohraniti jajca preko zime, kakor prisliti kokoši, da nesejo pozimi več jajc. Znano je, da se jajca pokvari, ako dalj časa stoji. To kvarjenje nastane zato, ker ima jajčna lupina majhne luknjice, skozi katere izhlapija iz beljaka voda, čim se nahaja zrak v jajcu, se prične razkrajanje rumenjaka in beljaka. Opolajena jajca se hitreje razkrajajo kakor neopolajena. Da bi jajca čim bolj obvarovali, nekateri odstranijo petelne ali pa zamorijo opločitev v jajcu s potapljanjem jajc v mrzli vodi 6-8 ur dolgo.

Pred konzerviranjem moramo jajca oprati v topli vodi in jih dobro osušiti. Jajca lahko konzerviramo na več načinov. Najenostavnejši način je čuvanje jajc v žitu, pepelu, moki itd. Seveda ni ta način povsem zanesljiv. Malo boljše je, ako namažemo jajca s mastnimi snovmi, kot so na pr. vazelin in svinjska mast. Namažena jajca čuvamo v posodah v mrzlem in mračenem prostoru.

Pocen in dobro obvarujemo jajca v apneni vodi. V to vodo pogasimo 1 kg živega apna v 10 litrih prekuhanih in ohlajene vode ali deževnice ter pustimo tekočino na miru 24 ur, da se grobi del apna usede na dno. Apneno vodo poljimo odliemo v drugo posodo, da se usedlina ne dvigne in to vodo uporabimo za konzerviranje jajc. Dobro opfana in posušena jajca vložimo v kako posodo. Ko napravimo nekaj slojev, tedaj v to posodo vlijemo apneno vodo, da jajca popolnoma pokriva, a nato spet nalagamo jajca do višine 10 do 15 cm pod robom posode. Posodo do vrha nalijemo z apneno vodo. Na površini vode se čez nekaj dni nepravilno skorjica, ki se bolj varuje jajca ter je zato ne smemo odstraniti.

Kakor vidimo, je dala topla hrana sicer dnevni povšek za 0,02 kg (2 g), toda ta razlika je tako neznatna, da ne poplača dela in stroškov, ki so v zvezi s segrevanjem hrane.

Razen tega ovlaži para od segrete hrane svinjak in kožo svinj, na kateri se potem zbira prah, ki lahko povzroči razne bolezni kože. Zato priporočajo avtorji hranje svinj z mrzlo hrano v obliki goste kaše.

Kako preprečiti preletanje kokoši

Vrt, odnosno dvorišče je težko tako ograditi, da ne bi mogla kokoši ograjati preletati in da nam ne bi na drugi strani napravila škodo z brskanjem zemlje. Toda dostikrat kokoši prekine dobre sosedje in odnese, če preletava v tuje vrtove. Da se izognemo tem neprijetnostim, kokoši m. n. treba puliti krilnih peres ali jih celo potrezati, ker obstoja drug, bolj praktičen način, ki istočasno tudi ne kvari zunanje oblike perutnine. Z uporabo sponke, s katero spojimo nekoliko prvih peres samo enega krila, izgubi kokoši voljo za letanje, ker ji pokvarimo ravnotežje kril, ki je potrebno za polet. Te poceni sponke lahko dobimo pri perutninarskem društvu ali v trgovini za perutninarske potrebščine.

Kako presajamo sadno drevje

Neki izkušeni sadjar je delal poskuse, kako vplivajo strani sveta na odstetek prijemanja sadnega drevja pri presajevanju. Zapazil je, da je skorja mladejšega sadnega drevca mnogo močnejša in izdržljivejša na oni strani, ki je obrnjena proti severu. Zato je potrebno, da to naravno odpornost sadnega drevja pri presajevanju upoštevamo in mlado drevesce prasadimo na nov stalen prostor tako, da je odpornejša skorja spet obrnjena proti severu. Ako pazimo tudi na to malenkost pri presajevanju mladejšega sadnega drevja, tedaj nam bo od stotek prijemanja mnogo večji.

Matiju Zhópu.

„Ki spi v presgódnim gróbi...“

Andrej je bil stih let kakor Prešeren. Bil je zelo živahne narave, res krasotec in po maminu dobrotljivosti že v deških letih vedno poln »družabiz«. Bil je zelo radodarnega srca: v ljubezni kakor v »seven-ku«. Sploh je bil slepi Andrej, čisto svojevredsten ptiček v takratni Ljubljani. Po svojih noreh je bil zrel prej za kako večje mesto, kakor za »dógo vso« in nje moral. Bil je neugnan veseljak, humorist, zdrav erotik, mamin ljubimec, castice lepih, mladih in zrelih žena, povrh pa še varovanec muze. Vedno je imel nabito močno cesarskih podob iz »mamne tase«. Denar pa je bil takrat še bolj go-podovalen kakor dan danes.

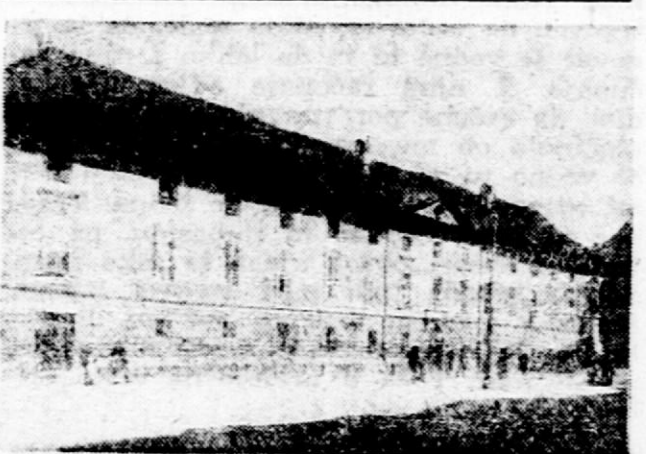
Prav dobra in res umetniška upodobitev, ki se je ohranila, nam kaže Andreja Smole kot lepega, mladejša in močno prikupnega moža. Vse te odlične upodobljene posebe obraz, se strnejo v krono njegovih elikih in živahno žarečih oči »strastnega bogdale«. Visoko čelo, pravilno rezani grki nos, ozko napeta in lepo oblikovana usta se na glavi mehko in harmonično spajajo z okroglo brado in rahlo napetimi rožnatimi lici. Izpod kosatih in bujno rasečih kodrov, počesnih nazaj, gleda malce belko, vendar lepo oblikovano uho. Cel obraz pa se mu spaja v tople okvir možganosti in energije. Dva mehka kodrava zaza, ki ga krasita na vsaki strani lice, se skrivata pod visokim »želvatinim ovratnikom«. Ki je bil v takratni modi na visku dave. Po brezhibni, kar pretirano visoki modi in plemeniti držbi, bi prejšli, da ta podoba kaže kalskega francoskega plemiča kakor pa nadarjenega ljubljanskega veseljaka in takrat daleč nočljivi zaznane, novaneja zapeljivca ženskih src.

Poleg ljubezni in veseljačen a pa je imel tudi blago se eno lepo stran: nabiral je vedno blago; govoril in pisal pa kar več ježkov. Zaradi bogastva je lahko precej potoval po svetu in je bil razgledan, bistroumen, literarno naobražen mož. Čutil je potrebo, da je prevajal in zalagal svoja dela; pomagal mu je Prešeren, tiskal pa Blask na Bregu.

Kt sin krmnarja dobro idečo gostilne, se danes stojiče in znane pod imenom »Figabre« na Ajdovščini, je imel mnogo stika s kmetičini ljudmi in zelo mnogo čuta za pristno zdravo kleno domačo besedo. Odlikoval ga je prijeten humor; v vsej svoji hudomušnosti je zelo rad po svoje prekrjeval besede, namreč tiste, ki so mu iz kmetičnih ust povedane zvezele v ušesih; obračal jih je vedno na veselo stran, ne redkokrat dvotimno in splozko, tako da se mu je družba rada od srca smejala, ko jih je pričel »strestiti«. Prešeren mu je ob takih veselih prilikah kajpa zelo rad prilagal.

Kadar sta bila Prešeren in Smole sama, brez Čopa, sta norela, da je bilo veselo. Tako hudo norela, da je bilo še za Smoleto petno »mamne« vseeno »preveč polomljeni nog in ubitih kozarcev«. Če sta pa kaj posebnega s Prešerenom ugnala, je zvečer Smole pri obilni mizi in polnih kupah veselo orisaval, vedno segavo iskrošč se oči, da so ga zbrani z zanimanjem in smehom poslušali: »Norela sva kot obsedena; Prešeren so pokale hlače, meni pa frak — pa ne po šivih, je vedno zaključil, vzdignil in izpil do dna »kapljico požegnano in ne krščenov«.

Večina Ljubljancov je poznala vesele, ga Smoleta in njegov vedri, včasih kar nalezljivi smeh. Kadar je gostil izbrano družbo ob rujni kapljici in »debeli mizi«, ni sedel, marveč je kar slonel v nekakem po-

Nekdanje starodavno poslopje (v notranjosti je bilo prepreženo s težkimi oboki in loki), v katerem je bila nastanjena »licejka«, predhodnica današnje močene ljubljanske univerzitetne knjižnice. Stariško poslopje je stalo na današnjem Vodnikovem trgu in je bilo prvotno francoskanski »amstan«. Konec 18. stoletja (1788-1799) so del poslopja preuredili, da je lahko služilo potrebam in namenom knjižnice. Ko pa je tudi to stavbo potrebovala »zrahljati«, so jo podrli in uredili na takratnem prostoru današnji Živalski trg — s tih »misti« pokojnega dr. Ivana Brberja na veliko stavbo bodočega monumentalnega magistrata, za kar zdaj že imamo Plečnikov načrt.

Novembra 1828 je bil Matija Čop imenovan najprej za pomočnika takratnemu knjižničnemu vodji Kaštrcu, dve leti zatem, junija 1830, na je bil dokončno in samostojno nastavljen. Dobil je polno knjižnični prostor svoje uradne stanovanje, zato se je iz Vojkove ulice preselil sem. S tem je nastopila za Čopa nova doba z nekoliko lažjimi denarnimi stitimi, ki je napovedovala vendarle lahko posvečal več časa zlasti slovenskemu slovu.

In tako je Čop v teh prelohih snoval načrte, po katerih je nato dalal smernice in pobude prijatelju Prešeren in očemu literarnemu krogu Obelčarjev. Prav tu je prejel Prešeren svoj pesniški temelj za vzgradbo »Sonetnega venza« in umetniški vzpon za »Gaselek«; v teh prostorih so bili zasnovani tudi plemeniti tiski »Zbhe« iz različen papirju: nežnorožnate in rumenokostice površine; in spet tu sta določila oba prijatelja sporazumno posebne izdaje natiska v papirju: »Literarni šalame« in »Gaseleme« v dveh. »Sonetnem venzu« pa kar v treh različnih primerkih.

V okoliščini te stavbe sta tudi bojevala oba prijatelja v letu 1833. svoj »zabedni boj«: snovala in delala sta v teh prostorih neumorno naprej, dokler ni bore dve leti nato, vročega poletnega dne — 6. julija 1835 — zapustil Čop za vedno to častljivo poslopje — takrat, ko je našel pozno popoldansko uro smrti v savskih valovih.

legu, široko je bil naslonjen na stol, s popolnoma odpetim telovnikom, če pa je bilo treba, si je odpel še dva zgornja hlačna gumba; tako je bil kakor pravi ustno izročilo, pripravljen na vse: »na jedajočo pi-jajo, ljubezen in smeh«.

Kadar je nastopila »židana volja«, se je Smole zavrtel s stolum posevno od mze, obrnjen je bil pa vedno proti Prešeren, da je Franceta lahko opazoval in vseval. Nato se je še toliko časa presedal in vseval, dokler ni dobil na stlu tistega udobnega položaja, kakor ga je njegovo telo potrebovalo. Ko je torej lagodno loj ležal kakor sedel, se je košato in udobno z prostori in razkoraki, da je imel dovolj zraka za živahne gibe svojih rok, nog, pa tudi trebuh. Ko pa je bil dobra volja dosegla višek in je bil še Prešeren v svojem elementu, se je Smole prijel za prednje stene okroglo napetega trebuha, polnega dobrot, in se pričel na ves glas »s trebuchem rečati« — tako veselo in nalezljivo, da so se kmalu smejali vsi, sprva samo hahljajoče, nato so se pa nazemali veselosti drug za drugim kar vsi go vrsti. Cel Čop se je začel izpod čela previdno muzati in smehljati. Smole pa kar naprej in naprej, čedaje bolj hrupno, s svojim širokim smehom in Prešeren mu je smeh podžgal »po dolgem in počez«.

Seveda so se za gostilniškimi stenami — z vinskih hlapci prepojenimi — godile včasih hude reči, ki so veljale, ko se je o tem razvedelo po mestu, pri moralnem mešanju za »gromoznisko« pohujšanje in za kršitev vseh cesarskih pravic in božjih postav. Smole se za vse tako ni prav nič menil. Prižgal si je z bankovne vitke vir-zinke in neumorno osvajal dekliška srca in nedrja, dokler ga ni v cvetu njegove moške lepote — pet let po Čopovi smrti — objela in odpeljala na svoje domovanje poslednja »ženka« — smrt grenkaka.

Tak je torej bil tretji v prijateljski zavezi. Ure z njim v družbi so bile Čopu najvedrejšje, Prešeren pa so to bili nezabni časi in časi.

Ostala družba Čopa in Prešerna

Čop in Prešeren sta imela skupno ne samo enake smernice, ampak tudi iste literarne prijatelje in znance, zbrane v družbi, ki je imela po Smoletovi »radodarnosti«, še več po petadec Smoletove mame svoj zaključni krog v kakih takih krčmi, ki je bila vsem skupaj po gođu. Čop se ni pogosto udeleževal veselih, tu pa tam tudi resnih razgovorov »pod lipso«; zato pa tem bolj Prešeren. Če je naneslo, da je Prešeren le zvalil Čopa v tak kraj, ga je, kakor smo že omenili, posadil na svojo desno. Ko so drugi pili v krepkih požirkih iz trebušastih vrčev, je Čop samo pokušal ali kakor je navadno kmalu razgreti Smole podarjal: Čop s mo »moč« ustnice z ružno kapljico, ki vendar »nima ne kit in ne kosti«.

Ker so torej pri takih razgovorih vedno krepko zalivali, je postal tudi Prešeren ves kipeč, neugnan, prepoln spreščenih sil, da je razlil marsikatero takšno, da je ob njej še Čop prav zadovoljen lahko zardeval, ga izpod čela dobrovoljno opazoval in se smehljaj, ugodno smehljaj...

Drugače je bil Čop navadno molčeč, resen, nekam zamišljen in na oči bolj plah kakor pa borben. Če pa je nanesel pogovor na umetnost, je vzplamtel, v širokem loku zamahnil in v živo zadel; vse to pa vedno le z dostojno kretljivo, vedno pravega gentilemana. Vse to je v njem predobro poznal Prešeren, najbolj pa občutil — Koptar.

In če se je že Matija tako razvnel, so se zbranim Obelčarjem zasvetile oči in navdušenje je prevzelo vse. Prešeren je ob takih prilikah sklonil glavo na prsi, malce postrani, in ga obdovajal izpod polpriprti trepalnic, saj je vendar govoril dragi učnik in dobri vodnik.

Pa je naneslo, da je Prešeren zvalil Čopa v tako družbo, kjer je bila pijaca že precej pokurila. Ko Smole, Kastelic in nato se Prešeren niso več poznali meja svojih dvoumni dovornosti, takrat je rahločutni Čop pričel na stolu pomencavati in z očmi mežikati, čelo in lica, navadno blede, so se mu orosila s rožnato meglico in postalo mu je kar nerodno, da se je pričel vesti kakor »sramežljiva kmečka nevesta«. Kmalu nato je že tudi našel vzrok, da se je lahko vljudno poslovil in tih odšel; Prešeren ga je razumel in ga navadno pospremil. Bilo je to res redko prijateljstvo, iskreno, da malo takih na svetu. Seveda pa se je Prešeren v tako družbo še rad vrnil in se zadovoljno smehljaj Smoletovemu zadrževanju, češ da je Čopa ves čas opazoval in takoj vedel, koliko je urač, ker Čop, da jih takoj spozna po »divjih vinskih knoflih«. Če pa je Prešeren pristavil še kakšno hudomušno in si jo je nato Smole brž zabeležil, je navadno že precej vinjeni Obelčar Jaka Zupan pričel vpiti: »Kakor si napisal za mlado kr, tako naj bo tiskano za stare kosti — in oči! (Torej z velikimi in zamačenimi črkami!)

Skriti čari Prešernove Ljubljane

Smoletove burke in šale njegove družbe so bile vedno manj po računu in morali takratnih vodilnih krogov malomeščanske Ljubljane. Zato je bil tudi Čop na »črni dek-ski«, čeprav se je v vsemem krogu gibal bolj poredko. Ze to, da se je družil sleherni dan s Prešerenom, je bilo več ko dovolj, da ne bi bil povezan z razvpiito družino.

Kaj pa je bil takrat Ljubljana? Ogledimo si jo! Mesteca s 16.000 prebivalci se je tiskalo v zavetju grajskega hriba, v bližki razposčatenega polmesca, križem so držali blatni ali prašni kolovozi, vijoci se na vse strani, v tih predmestja, polna malih, tu pa tam razvpiitih krčem.

V takih krčmah so nšle vesele pivske družbe varno zavetje: stredo in potuho, posebno še, če je imela taka pivska družina globoko in napeto malho, z žvenkom in cvenkom, kakor je bila Smoletova. Da je bilo veseljačen, nekeznovan, nezasiščen in velik greh, na jezo in žalost »spobeljenega« visoko moralnega meščana, se razume po sebi. Ljubljana je bila opravičljiva bolj ko danes. Kar se je v njej na enem koncu šele vršilo, se je na drugem že podrobno razvedelo, se razpravljalo in vleko navzgor in navzdol skozi škribne klepetavh, s kadilom prepojenih terjicah.

Leno je tekla skozi mesto po neurejeni strugi tu pa tam precej globoka, zelenka-

sto siva in kalna Ljublanica; počasi, a nesljivo je odplavljala nesnago in tu pa tam zagrnila marsikateri greh. Grehu so se takrat precej bohotili, seveda le na skrivaj, za štirimi stenami. Drugače pa je mesteca kazalo vsaj na videz po svojih mnogobrojnih svetilnih, visoko razvito moralno, dobro poudarjeno v tiskanih spevih molitvenikov in bogatega nabožnega berila. Slovenski tisk se je v Ljubljani in naših drugih manjših središčih lepo razvijal in dosegal kar dostojno višino, ampak samo v nočnem slovu. Tu in tam je sicer prišel na dan kak slavospev vladarski hš ali ob kakih drugi rodoljubni slovesnosti, oda prigodnega pesnika v »Illyr. Blatt«, to pa je bilo do pesniškega nastopa Franceta Prešerna prav vse!

Političiranje je bilo kočljivo, zakaj tudi stene so dobivale sušasa. Nad mestecem je budno in grozeče belela senca nadutega, oblastnega Metternicha; visoki gospod je imel tu plačancev na pretek, da so mu najmanjši politični šepet napibili v balon privod in neresenice. Tako je bilo res bolje — kakor je hudomušno poudarjal in večkrat svaril svojo družbo Prešernov veseli in lepi prijatelj Smole »da nši sedel samo na riti, ampak še na gobcu!«

In kaj je sledilo iz vsega tega? Nič drugega kakor to, da se je v Ljubljani in okolici popivalo, veseljačilo, se na skrivaj ljubilo, prešestvovalo in kvantajo: kosmato, rogato, kakor je pač nanesla družba, kraj in čas.

Taka je torej bila v časih Prešerna in Čopa morala in miselnost Ljubljane. Da je v takem okolju Prešeren rad poslušal strenske glasove petnečnega prijatelja Smoleta in zvaljal še Čopa s seboj, nam je, mislim, sedaj povsem razumljivo.

In kakor je Smole Prešerna uvažal v »resničnost življenja«, tako je Čop čutil sveto naloge in srčno potrebo, da je Prešernovo vezano besedo negoval, požlajtnjeval njemu samemu pa vival novih pobud in zasnov. Seveda je bil Prešeren kaj rodovito polje za oba prijatelja. Vsak Čopov zamisek je takoj bujno pogajal in se kmalu razrasel v drevo. Tu pa tam so bili na pesniškem drevesu tudi kakli spolzili ali ostro zapljeni besedni poganki »zdravega Franceta«, ki so — se razume — kar na moč ugaljali posebno Smoletu in njegovim veselim tovarišem.

Do usodnega dogodka

Po vsem tem nam je sedaj pomen vezi obeh prijateljev gotovo tako jasen, da — naj gledamo Prešerna ali Čopa od katerekoli strani — vedno zaključimo, da sta bila v svojem literarnem življenju nerazdružljivo povezana. Bohotno je teklo pisano življenje obeh prijateljev in njiju ožih znancev, odkler ni med nje udarila kakor strela z jesnega groznega vest, ki je zlasti v živo zadela Prešerna.

Vzajemno delovanje obeh prijateljev, polno visoke prizadevnosti, je preskakal naskrat v najlepšem razcvetu na dvoje dogodek, ki je bil res grozoten in Prešerna naravnost nedoumljiv: Čopova smrt v Savi v ponedeljek, 6. julija 1835.

Pri opisu Čopove žalostne smrti me veže tople spomin na drobnega možčka, pa velikega učenjaka. Spominjam se, kako sem stopal pred leti v juliju ob njegovi levici, in kako mi je razlajal ta žalostni dogodek. Šla sva po isti poti in k istemu kraju, koder so nesli pred sto leti k poslednjemu počitku učenega Čopa, njegov neutrušeni prijatelj Prešeren pa ga je s solzami v očeh spremljal.

Nadaljnem ob tednu.

E. JUSTIN
slikar-grafik

Andrej Smole — pomnjanši posnetek oljne podobe, ki jo je naslikal (v velikosti 30x36 cm) Jurij Subic (1855-1890), najbrž po naročilu Viktorja Smoleta, Andrejevega nečaka. Ali je Subic posnel to upodobitev po barvnem ali risanim izvirniku iz časa, ko je Andrej še živel, ni znano. Vsekakor pa sta bila Jurijev čopci in njegova genialna stvarjalna sila zmogni tudi take ustvaritve, kakršna je pričujoča mojstrska upodobitev. Saj kar živi in diha z nje pravi tisti »veseli Andrej«, ki se nam je ohranil po pisnih, opisih in ustnem izročilu — pa čeprav je morda imel Subic za predlogo zgolj preprosto risbo ali bežno skico, ki jo je kdor koli napravil v Andrejevi najlepši moški dobi.

Smole je precej potoval po svetu, bil velik prijatelj lepih žena in vesele tovarišije, kar oboje daje čvrsto podlago misli, da se je tu ali tam v tujini seznanil tudi s kakim umetnikom-portretistom, ki ga je nato ob veseli priliki ovekovečil — »vedrega in nasmeganeja« — v kateri koli slikarski ali grafični tehniki. Kje utegne biti ta zanimivi stari izvirnik, ni sledu.

Ta Subičeva slika je prišla z drugimi starinami v last takratnega deželnega muzeja, ko je Andrejev bogati nečak — znani ljubljanski veletrgovec, mecen in velik ljubitelj starin — Viktor Smole ob svoji smrti (3. marca 1855) zapustil poleg velikega denarnega volila še svojo dragoceno zbirko starin; nje posebnost je zbirka tabernakelskih omar (pohištveni primerki omare iz rokokojske dobe). Tako se nam je ohranil tudi ta Subičeva upodobitev, Prešernovega in Čopovega vedrega prijatelja Andreja Smoleta. Slika vidi sedaj v prijetnem bidermajerskem okoliščini dragocenih starinskih predmetov »Smoletove sobe« v ljubljanskem mestnem muzeju.

Trgovina in vojna

Vojne razmere so tudi v trgovini izzvale globoke spremembe — Svobodna konkurenca je izpodrinila prodaja na nakaznice — Trgovci nekdanji in zdaj

O vsakem poklicu bi se dalo zapisati marsikaj zanimivega, saj ni stroke, ki ne bi danes globoko posegala v vsakdanje življenje in čije delo se ne bi bilo temeljito spremenilo. Vzemimo na primer samo gospodinjstvo. Koliko različnih opravkov ima danes, predno lahko pripravi le najskromnejše kosile. Kako važno vlogo ima danes poklic čevljarja, ki je bil pred vojno že na tem, da pod pritiskom oblačilne industrije docela izumre! Kdo se danes ne spomni s tiho žalostjo nekdanjih mlekaric, ki so nekoč od hiše do hiše ponujale danes tako važno in hudo pogrešano mleko? Mesarji so danes že nekoliko stopili v pozabljeno, — saj na splošno — ostal je v glavnem le še spomin na njihove nekdanje dobrote. Tako bi lahko po vrsti našli še celo vrsto raznih drugih poklicev, ki jih v vsakdanjem življenju več ali manj »obrabljamo«. Toda med vsem je danes gotovo najpomembnejši trgovci, saj je danes skoraj glavni in edini posredovalec med pridelovalcem in potrošnikom.

Nekoč je bil gospod...

O trgovcih so ljudje že vedno govorili spoštljivo. Toda ne le spoštljivo, temveč tudi zavistno. Beseda trgovec je pomenila toliko kakor gospod. Roditelji, ki niso poslali otroka na višje šole in ki se tudi niso mogli sprijazniti s tem, da bi bil njihov sin »samo« obrtnik ali celo »navaden delavec«, so navadno sklenili, da pošljejo dečka v uk k trgovcu.

Samo pogled, kakšen gospod je ta trgovec, kako krasno hišo ima in največjo trgovino v mestu, denarja pa toliko kakor vrag toče, a je začel svojo slajno kariero kot trgovski vajenec! Vozil je s »cizo« zavrtke odjemalcev, potem se je pa prelevil v elegantnega pomočnika, se imenito ozel in osamosvojil. Začel je s trgovino, zdaj je pa gospod.

Približno tako so se glasile takšne zgodbe. V Ameriki je bil menda sleherni po- znejši milijonar v začetku prodajalec časopisja, pri nas pa trgovski vajenec. Tako se je razširila posebna vera o imenitnosti trgovcev.

...danes je »spekulant«

Trgovci je veljal za gospod v dobrih časih in tedaj ni nihče dvomil v njegovo poštenost; da je trgovec bogat, se jim je zdelo samo po sebi umerno. Bogastvo si je pridobil le z dobrim zaslužkom, dober zaslužek je pa lahko tudi pošten. Toda, ko se tudi trgovcu ni več godilo posebno dobro, ko ni mogel več poskrbeti toliko in raznega blaga, so ga kaj hitro uvrstili med spekulante. Če jim trgovec ni mogel postreči kakor bi sam želel, so videli v tem le dokaz, da je spekulant. Če se je kdo med številnimi trgovci v resnici pregrešil in je bil javno osramočen, se je ljudem zdelo, da je na samostojnem stebru ves trgovski stan. Nekateri so začeli iskovati besedo trgovec s »spekulantom«. Če je kdo zagovarjal trgovce, so mu očitali, da zagovarja spekulante; če je kje posloval kakšno blago, so takoj obsodili trgovca, češ: zopet spekulira; ko je trgovec razprodal blago ter ni mogel postreči vsem odjemalcem, so ga obdolžili, da blago skriva.

Nekdanji je štel denarce...

Poprej so ljudje mislili, da je glavno opravilo trgovca, da kasira in šteje denarce ter jih lepo nalaga na kupčke. Vsakdo je videl samo to, da nosijo ljudje trgovcu denar, ki mu v pravem pomenu besede »kar skup leti«. Danes se je to dokaj spremenilo. Danes trgovci ne more več konkurirati z boljšim in cenejšim blagom, kajti vse, kar prodaja, je na nakaznice. Vodi mora posebno knjigovodstvo o prodaji, knjigovodstvu, ki vam ga ne moremo objasniti kar tako mimogrede. Trgovci lahko prejme le toliko blaga, kolikor znaša določena količina na nakaznicah, pri gramu natančno. Sprito novega načina kupevanja imajo trgovci zdaj več dela kakor so ga imeli prej, vendar večine ljudi ne zanima, koliko dela imajo trgovci, temveč se le zanimajo, koliko imajo blaga ali koliko jim ga bodo dali.

...danes striže karte

Običično trgovca prve dni v mesecu ali v dneh, kadar pa lahko začne deliti blago na odrezke oblačilne nakaznice! Medtem ko trgovci neprestano vlijudno pozdravljajo, se zahvaljuje kupovalcem, telovadi, skače, posega tu, grabi tja, računa, tehta, sprejema in menjava denar, zavija, odgovarja na vprašanja, kdaj bo naprodaj to ali ono blago, koliko posameznega blaga odpade na osebo, streže, spravlja in uvršča odrezke in sploh opravlja skoraj v isti sapi toliko različnih opravkov, kakor da je tudi njegova glava razdeljena na predalčke in da mora sleherni prst na roki opravljati svoje posebno delo. S pravo virtuoznostjo zna trgovec strižiti nakaznice; bliskovito švrkne s škarjami in v rokah hitro izstriže odrezke sredi nakaznice prav tako spretno kakor na kraju.

Večkrat sem že opazoval brivce, kako so v taktu škalepetali s škarjami okrog glav svojih gostov; občudoval sem njihovo spretnost, toda kaj je vse to v primeru z umetnostjo živilskega trgovca! Trgovci morajo tudi spraviti sleherni odrezek svoje vrste v poseben predalček. Nikakor ne sme mešati vseh odrezkov, kajti sicer bi kaosa ne uredil, čeprav bi moral za ves mesec zapreti trgovino samo zaradi urejevanja odrezkov. Posamezni odrezki so majhni in lahki. Prav lahko se zgodi, da se papirček prime vlažnega prsta, da ga vrže na tla rob trgovčeve halje da se zameša v lonec z marmelado, da smukne kam med predale — vse mogoče se lahko zgodi z odrezkom, čeprav je trgovec previden. Trgovcu pa ne sme izginiti noben odrezek, kajti brez odrezka tudi on ne more dobiti

blaga. Stroge račune mora polagati o prodanem in prejetem blagu.

Ko se zapro trgovine...

Trgovca vidijo ljudje le pri njegovem navadnem poklicnem delu v trgovini za prodajalno mizo, v temnem prostoru med policami, zaboji, vrečami in zavrtki. Če imate kaj opazovalnega daru, ne morete prezreti, da so ljudje, ki telovadijo za prodajalnimi mizami, poskakujejo od predala do predala, tehtajo z eno roko, z drugo pa računajo, z eno roko zavijajo, z drugo sprejemajo denar, strižejo nakaznice in medtem računajo, koliko blaga bo treba natehtati — da so torej ti ljudje vsi zelo vitki. Trgovci se sicer še vedno gospod, toda to ne pomeni, da je njegovo gospodsko dostojanstvo zašlo v spodnji del telesa. Delo za prodajalno mizo je dovolj zdravo, da se pošteno razgiblje ter da se ti preveč ne nabira mast na kosteh. Toda trgovec opravlja še razne posle, ki jih kupovalci ne opazijo.

...se začneja trgovski »kuluk«

To skrito delo, ki se začne šele potem, ko se zapro trgovine za stranke, sicer ni posebno telesno naporno, a tem bolj natančno in zamudno. Pri njem ni treba tehati in gledati na tehtnico. Po končanem delu v trgovini, zvečer in tudi pozno v noč sedi trgovec pred neznanim kupom nastriženega papirja. Na prvi pogled se zdi, da se ukvarja s filatelistično umetnostjo. Toda te znamke so vse enake; saj jih poznate: odrezki živilskih nakaznic. Niso vsi enake velikosti. Nakupični so na mizi na več kupih. Posebej za sladkor, posebej za moko in seveda tudi posebej za maslo, be, sol, fižol, milo itd. Toda razvrščanje odrezkov ni glavno delo. Trgovci ima pred seboj steklenico lepila, čopič, škarje in karton. Najprej odreže primeren kos lepilne in jo namaže z lepilom. Potem se začne glavno delo. Odrežek za odrezkom lepi in striže tako, da se lepo prilega drug k drugemu. Tako nalepi na vsak karton določeno vrsto odrezkov določene vrste živil, kakor je pač predpisano, da je olajšano hitro štetje na prehranjevalnem uradu, kjer pač ne utegnejo šteti slehernega odrezka posebej. Trgovci ne sme zanemariti tega dela, kajti sicer bi ne prejel nove zaloge živil. Trgovci prejemanjo živila po določenem redu, navadno po abecednem redu svojih priimkov, zato morajo imeti tudi pripravljene odrezke nakaznic, ko pridejo na vrsto. O vsem tem zamudnem delu, ki ni nič ne »nese« pa kupovalci mnogo ne razmišljajo.

Vljudnost nad vse

Vkljub temu, da je dandanes dela mnogo več in zaslužka manj, so trgovci in trgovski pomočniki vedno vzor vlijudnosti. V prejšnjih časih so trgovci pozdravljali svoje odjemalce na vratih, kakor da sprejemajo najdražje goste. Z najljubeznivejšim glasom je trgovec pozvedoval po željah odjemalca, ga medtem povpraševal po zdravju, mu hvalil blago in prežal na vsako njegovo vprašanje z očmi na njegovih ustnih, da bi mu odgovoril z naj-

Podobni reliefi.

Nikakor ne pod nos pohlevnim čitateljem; takšnih nosov nedvomno nimajo, da bi prenesli (namreč nosovi), kar prenese nos dame, milostive ali kakor se že pravi tistim odjemalkam v parfumerijah, kjer navadno zemljani povprašujemo samo po naftalinu. Ljudje se namreč dele tudi po nosovih; med ljudi z blagorodnimi nosovi spada tudi naša dama. Ko je v nekdanjih pravih časih prihajala v parfumerijo, so ji spetljivo moleli pod nos le same pristne pariske parfume svetovnih znamk. Kako so se imenovali tisti parfumi in kako so kvarili zrak in nosove meščanov, bi bilo predmet kakšne zdravstvene razprave. Zdi se, da bi se namreč nosu, nedvomno pokvarjenega — je iskala v parfumeriji parfum, kakršnega nima nihče. Dejala je, da želi parfum, ki bo d'šal po sladkem, strastnem, po nečem posebnem; ki bo puhel tako, da bodo vsi drugi duhovi v manjšini, da bo dama hočes nočes sleherni zavohal, da... Teda, kdo bi mogel povzeti, kaj vse lahko pove takšna dama, ko se ji v cvetu Abrahamovih let razcvete domi, sljija!

Zgodba se torej začne tako. Začela se je v sedanosti. Nedvomno je zanimiva zaradi tega, ker morda mislite, da vsi ljudje zdaj kupujejo le krompir in podobne poslastice; ker mislite, da vsi obračajo po dvakrat, trikrat sleherni hro, preden jo izdajo za blago, ki se imenuje življenjska potrebščina. Ne, ljudje tudi pozvedujejo, kje so še naprodaj stari francoski parfumi. V parfumeriji postrežejo naši dami z vsem najboljšim; dama vpraša po ceni. Vse se ji zdi preprosti. Steklenica parfuma, nekaj kapljic dišave (ali smrdčve) vode ve- lja 200, 300 ali 500 lir. Preprosti pravi dama. Vsekarer ji skušajo ustreči. Steklenica za 600 lir. Preprosti! Končno so vendar našli neke kapljice, ki bi se jih prestrašil sam dihur. Obzalujejo, da stekleničica stane samo 800 lir. Drajžega res ni- majo nič. Najbolj pa obzaluje dama in za- lostna plača samo zahtevano ceno. Rada bi plačala tudi 1200 lir kakor je plačal ne- ki polizanec za »francoski parfumi«, da ga je izročil malopridnici neblagega duha. Toda, kdo ima dandanes t k srečen nos! Nosovi stradajo! Zato, blagodišča dama, kot nadomestek te vrstice pod nos!

večjo ljubeznivostjo. Reči pa moramo, da trgovec tudi dandanes, ko ima v začetku meseca polne roke dela, ko gospodinja ne- strpno čakajo in mrmrajo nad njegovo »počasnostjo«, še vedno trgovec prijazen odgovarja na vsa vprašanja in skuša skri- vati svojo lastno živost ter utrujenost. Včasih je trgovec navrgel odjemalcu za nameček zavojček, bonbonov, zdaj mu pa vsaj postreže z ljubeznivo šalo ali s šega- vo pripombo. Trgovci se še vedno ostal prijatelj svojih odjemalcev ter skuša raz- umeti vse njihove težave bolj, kakor po- si prizadevajo kupovalci, da bi razumeli njegove težave.

Neizpolnjive želje kupovalcev

Trgovci bi lahko povedali marsikaj o po- sebnih navadah kupovalcev. Posamezni kupovalci imajo precej čudne navade; toda trgovec tega ne pove, ker je vključen in prijatelj svojih odjemalcev. Ne pove, če ga kdo prihaja nadlegovat zadnji dan v mesecu, naj bi mu dal živila vnaprej. Tr- govci seveda premnogokrat ne more in ne sme ustreči takim in podobnim željam kupovalcev. Toda kupovalci imajo različne navade. Ko so lahko kupovali živila za ves mesec vnaprej, so nekateri prihajali kupovat zadnje dni v mesecu. Prve dni v mesecu so pokupili maslobo in sla- dokor, ni se jim pa tako mudilo pri nakupu moke. Ko so prišli kupovat moko zadnji dan v mesecu ali zadnje dni, ko je že za- čela pohajati zaloga za tisti mesec, jim je trgovec seveda moral prav tako lepo po- streči in se ni smel izgovarjati, češ blago je že razprodano.

Trgovci pa molči tudi o drugih, precej starih navadah odjemalcev. V starih časih je bila skoraj splošna navada, da so ku- povalci jemali blago na knjižico, ves me- sec na predjem. Gospodinja je prihajala v trgovino s knjižico namesto z denarjem, v začetku meseca je pa račun poravnala, ali pa tudi ne. Mnogim odjemalcem se zdi, da je ta način kupovanja pridobljena pravica in bi se zdaj najraje kupovali ta- ko. Zidajo na trgovčovo vlijudnost in lju- beznivost skoraj bolj kakor na svoj kre- dit. Tako je trgovec tudi nekakšna dobro- delna ustanova, posojilnica, ker prodaja blago na upanje, sam ga pa mora plačati takoj pri prejemu.

Trgovci — steber dobrodelnosti

Seveda tudi tega ni povedal trgovec o sebi. Nešteti trgovci se še vedno ravna- jo po načelu, »da ne vé levica, kar dela des- nica«. Če se mudiš malo dalje v trgovini, kmalu vidiš, da trgovec ne obiskuje le kupovalci. Prihajajo ljudje tudi s svojimi stari »pridobljenimi« pravici, se ustavljajo tiho pri prodajalcih mizi, a ne izvežejo živilskih nakaznic ter ne nastav- ljajo cekarjev. Trgovcu tudi ni treba vpra- šati po njihovih željah, saj jih pozna. Po- seže prav tako tiho in mimogrede, da ku- povalci tega niti ne opazijo. To lastnost trgovcev dobro poznajo že od njega dni razni dobrodelni delavci, ki nabirajo pri- spevke za revno mladino, za božičnice, miklavževanja itd. Ko bi odpovedal trgo- ve, bi bilo treba odpovedati tudi takšne prireditve.

Lep je torej trgovčev poklic; trgovec je gospod — uživa tradicionalni ugled; ta tr- govčev ugled se ne skrha nikdar, tudi ne med vojno. Mnogo drugega pa ljudje o trgovcu ne vedo; zavedajo se le, da je tr- govce še vedno tu in da lahko z njim ra- čunajo. Z njim računajo odjemalci, bo- diši, da račune poravnajo sproti ali jih plačujejo ob mesecu. Trgovci je pa ostal še vedno tu za tiste, ki so mu ostali zve- sti odjemalci — darov in ne blaga. Trgo- vec je ostal vključen in ljubezniv, pa če- tudi so obrazi okrog njega še tako resni. So pa seveda tudi med trgovci izjeme, kakor v vsakem drugem poklicu. Ljudje, ki jim je le za dobiček, a vse drugo jim ni nič mar. Toda ti pridejo na vrsto ori- hodnjic.

Misli

Zakon je božja ustanova, zato se je ne- kateri moše s svetim strahom boji.

Bolje je, da je revna žena naše boga- stvo, kakor bogata žena naša revščina.

Mnogo zakonov je brez ljubezni. Veže in lépi jih edino denar.

Mož ki je s svojo ženo zadovoljen, je pravi čudež z možem zadovoljne žene pa sploh ni.

Žena je odvisna od usode moža, največ- krat pa je žena možu usoda.

Slabo razpoloženje žene, pokvari dobro voljo moža.

NAJVAŽNEJŠI DEL LADJE

Na vojni ladji poveljni pregleduje mor- narje. Ustavi se pred mladim mornarjem in ga vpraša: »Dečko, povej, kateri del la- dje je najvažnejši?« — Dečko: »Rešilni pas!«

LASKAVO

Plesalec: »Milostiva, Vi ste edina izobra- žena oseba, kar sem jih na tem plesu sre- čal.« — Plesalka: »No, potem imate Vi več sreče ko jaz.«

Z DEŽJA POD KAP

Gost: »Hej, natak! Krompir je še čisto surov! Pokliči mi takoj gospodarja!« Natak: »Nikar, gospod! On je šel su- rov, on!«

TURIST

Vodnik: »Poglejte, kako lepa dolina leži tu pod nama.« Turist: »No, zakaj ste me pa tedaj sem gor vleкли?«

Malo razvedrila za staro in mlado

OBZIRNOST NAPRAM OTROKOM

Prva: »Midva z možem se nikdar ne pre- prava vpricho otrok temveč jih vedno poš- ljeva v takem primeru ven.«

Druga: »A zato so vaši otroci ves dan na ulici!«

RAZGOVOR PRI PLESU

»Smem li upati, gospodična, da ne poza- bite tako hitro name?«

»O, seveda ne! Posebno, ako mi boste še dalje tako stopali na noge!«

RAZTRESENOST

V profesorjevo sobo priteče babica in z veselim obrazom naznani rojstvo potomca.

»Gospod profesor,« vpije, »deček je!«

»Tako,« godrnja profesor. »Povejte mu, naj počaka, ali pa naj pride kasneje, ker sem pravkar zelo zaposlen.«

VZORNO STANOVANJE

Najemnik: »Drago je to stanovanje in površ še vlažno. Saj kar gobe rastejo po zidu.«

Gospodinja: »Aha, vi bi radi, da bi vam za to nizko najemnino kar nageljni rastle po zidu.«

V STARIH, DOBRIH ČASIH

Pijanec se je ponoči zvrnil v jarek in tam zaspal. Stražnik ga je pozno ponoči za- pazil zaradi močnega smrtnja.

»Hej, možakar, kaj pa delate tu? Vsta- nite!«

Pijanec (nejevoljen): »Kako ste se pri- ključili v mojo spalnico? Takoj se poberite iz nje!«

OTROŠKA PAMET

Matjažek je na koncertu. Zelo znana pevka poje arijo iz opere »Thais«. Takrat se oglasi Matjažek:

»Mama, zakaj pa tisti mož žuga oni go- spodini?« Matjažek misli namreč na dir- genta.

Mati: »Saj ji ne žuga. Bodi vendar že tiho!«

Matjažek: »Zakaj pa potem tista gospo- dična tako vpije, mama?«

BRZINA

Neki lokalni vlak je vozil zelo počasi in je dolgo čakal na vseh postajah. Na neki postaji je potnik pogledal iznad časopisa in vprašal uradnika:

»Ali ne bi mogel ta vlak voziti malo hi- treje?«

»Ce vam ni prav,« je zbadljivo odgovo- ril uradnik, »pa pojdite peš!«

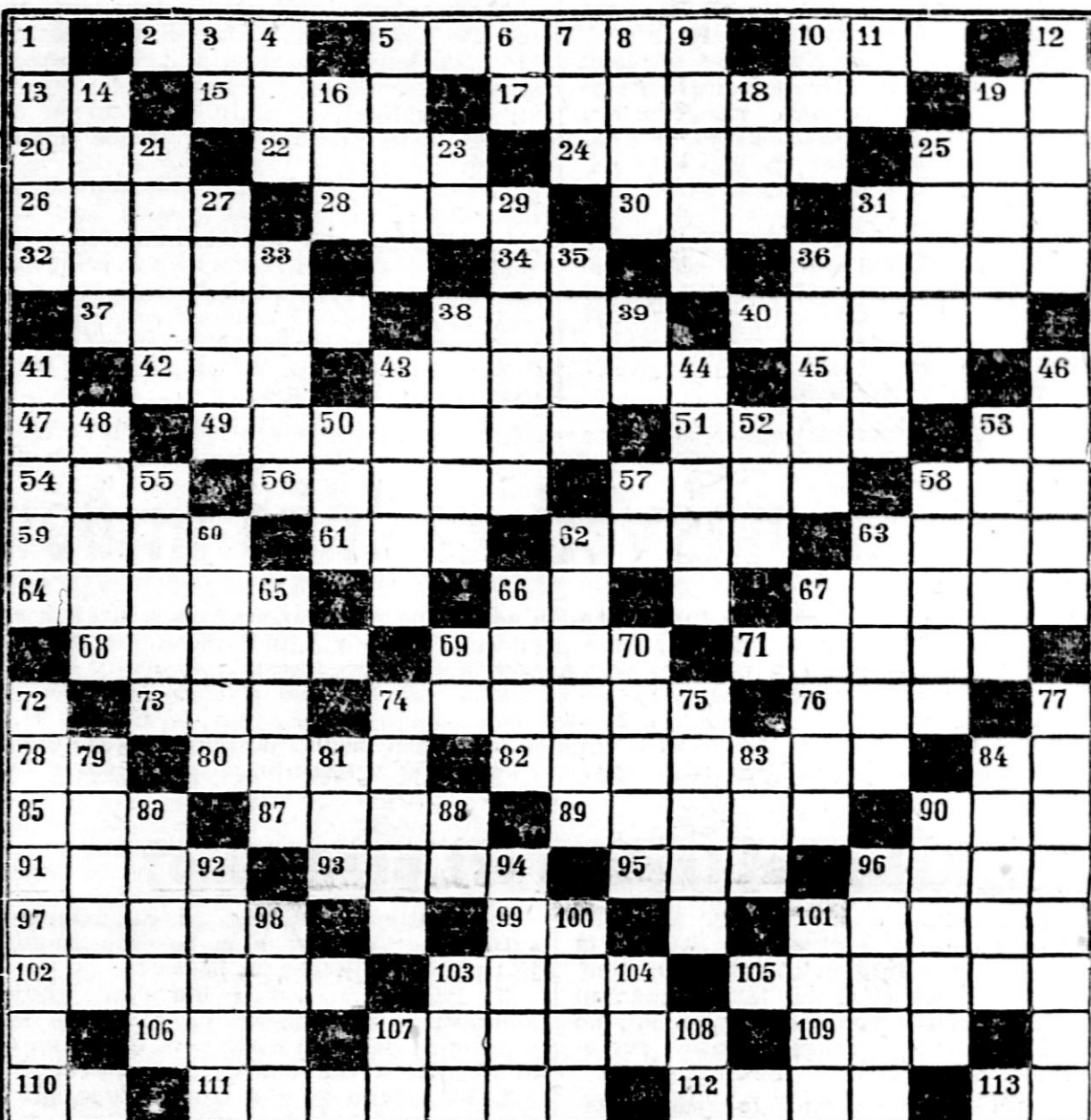
»Oh ne,« je onj dobrodušno odgovoril, »tako se mi pa spet ne mudi.«

PIJANEC SE NE SPREOBRENE

Stari Matevž ni mogel biti brez pijače. Skoraj vsak dan je obležal kaj za cesto. Nekoč pa so ga nagajivi in razposajeni mladiči hoteli zgrda odvaditi pitja, ko lepa beseda ni nič zalegla. Pobrali so ga, polo- žili v rakev in zanesli v mrtvašnico. Ko se je Matevž čez dolgo časa prebudil, je sprva malo začudeno gledal okrog sebe, nazadnje pa je le izdaval:

»Ljudje z onega sveta, ali imate morda kaj pijače?«

Križanka št. 133

Vodravno: 2. domača žival, ptica, 5. ev- ropsko glavno mesto, 10. pevski glas, 13. okrajšan veznik, 15. nemški filozof, 17. vino starejšega letnika, 19. veznik, 20. del stav- be, 22. oseba iz Shakespeareove drame, 24. velika rastlina, 25. zoroček, cima, 26. do- mača žival, 29. šop prazne slame, 30. kar je vedno najbolj spodaj, 31. spodaj, 32. ra- nočelnik, 34. kratica za znano mednarodno organizacijo, 36. oster, pikanten, 37. ži- dovski duhovnik, 38. vojaško povelje pri streljanju (srbohrv.), 40. denar, 42. pod- zemeljski hodnik, 43. del pesmi, 45. tečaj, 47. v kotu, 49. gora v Julijskih Alpah, 51. mesto v južni Franciji (fon.), 53. kratica za člen, 54. orožje, 56. potrebščina za teniško igro, 57. utezna enota, 58. prelog, 59. vr- sta pesmi, 61. močan svet, svetloba, 62. za- činjen, 63. zabava, 64. telovadna vaja, 66. predmet izraz, 67. domača žival, 68. kvar- taški veznik, 69. predmet naloge, predavanja, govora, 70. vrsta čebule (dvojina), 73. lahkotletska panoga, 74. izbrati, gla-ovati za koga, 76. moško ime, 78. predlog, 80. kulturna rastlina, ki daje fižolu podoben pridelek, 82. ugotoviti vredenost, sposobnost, 84. osebni zaimek (množ.), 85. primitivno prometno sredstvo, 87. srd, bes, 89. žensko ime, 90. kos lesa, 91. gora v Grčiji, 93. čeprav, 95. število, 96. so se pripravljali na viteški stan, 97. ubog, 99. kratica pri mno- gih slovenskih krajevnih imenih, 101. tak- sna znamka, 102. posmehljivec, porogil- vec, 103. briga, 105. oblika zemeljske po- vršine, 106. zver, 107. nesramen, suroveč, brezobzirnež, 109. slaba zabava, 110. začet- tek abecede, 111. potrebuje vsak voznik, 112. invaliden, 113. zanikana oblika pomo- čnega glagola.

Navpično: 1. pojmovanje, mnenje, 3. okrajšan podredni veznik, 4. vodni pojav, 5. veljati, izdati, 6. fes brez samoglasnika, 7. kratica, ki zaključuje nepopolno nastev- vanje, 8. enota ameriške dolžinske mere (fon.), 9. igrišče, borilnica, 10. češka pri- trdnica, 11. italijanski spolnik, 12. enak, poloben, 14. obrtnik, 16. tuj izraz za nov v sestavljenih besedah, 18. moško ime, 19. prst, 21. menjalno sredstvo, 23. kvartaški izraz, 25. domača žival, 27. del patrone, 29. dunajsko zabavišče, 31. geološka doba, 33. tekmeč, 35. poziv, 36. hrup, trušč, 38. izdelovalec alkoholne pijače, 39. rir, aka številka 99, 41. o vesoljem pripoveduje sveto pismo, 43. težki delavec, 44. gorovje v Aziji, 46. del letala, 48. vrsta ropota, hru- pa, 50. mesteca na Notranjskem, 52. elek- trični atom, 53. organ človeškega in žival- ničnega telesa, 55. uradni, društveni znak, 57. kratica za sedeči, 62. vrsta za- zof, 60. mesto v Južni Srbiji, 63. »red- log, 65. mir, počitek, 66. socialna in go- spodarska vrednota, 67. žaba, 69. kazalni znamenje, 70. evropsko glavno mesto, 72. ne- prijetna vročina, 74. srednjeveški podlož- nik, 75. turški ministrski predsednik, 77. plemenitaši, mogočnejši, 79. ga potrebuje

kristjan dvakrat v življenju, 81. živilo, hrana, 83. del imena slovenske filmske igralke, 84. izvešljiv, se lahko zgodi, 86. breme, 88. igralna karta, 90. kemična prvi- na, 92. gospodarska shramba, 94. proizvod ognja, 96. propad, poguba, 98. zanikana oblika pomočnega glagola, 100. hrvaški pesnik, doma iz Slovenskih gor, 101. pro- metno sredstvo, 103. brez družbe, 104. dva enaka soglasnika, 107. oblika pomočnega glagola, 108. medmet.

Rešitev križanke št. 132

Vodravno: 1. nož, 4. parabola, 10. ščit, 14. ete, 15. punt, 16. jard, 18. ave, 19. vo, 20. jasa, 21. pp, 23. Sara, 25. Or, 26. mast, 27. Tula, 29. lani, 31. start, 33. Toledo, 35. gaber, 37. togo, 38. napisati, 40. mar, 41. Edh, 42. mars, 43. mera, 45. roj, 47. mort, 48. pp, 50. park, 52. se, 54. list, 55. mora, 57. kare, 59. škart, 61. mestic, 63. kotel, 65. Irma, 66. pastinak, 68. vede, 69. aa, 70. kino, 71. opis, 73. Ren, 74. ks, 75. Sava, 76. am, 78. Atos, 80. nivo, 81. kvak, 83. Aden, 86. Atila, 88. Patras, 90. Atena, 92. četa, 93. zadostno, 95. Igor, 96. ali, 97. lepi, 98. ioni, 100. oča, 101. pena, 102. ps, 104. beda, 106. IV, 108. besj, 109. del, 111. gora, 113. kres, 114. tlačanka, 115. Aron.

Navpično: 1. neveste, 2. Oto, 3. je, 4. pust, 5. Ana, 6. rt, 7. oj, 8. las, 9. Aral, 11. ča, 12. Ivo, 13. teror, 15. past, 17. drag, 20. jaro, 21. puli, 22. ples, 24. Anam, 26. Magi, 27. topa, 28. Adam, 30. ibar, 32. to- da, 33. tasi, 34. otep, 36. Eros, 38. tart, 39. Irak, 42. most, 44. arak, 46. jeklen, 47. Mira, 48. post, 49. prvi, 51. krov, 53. uši, 54. lama, 55. meso, 56. Alno, 58. eter, 60. Kras, 61. mana, 62. capa, 64. eden, 66. pivo, 67. kita, 70. kava, 72. soda, 74. kra- ča, 75. sila, 76. avto, 77. Mars, 79. seti, 80. nivo, 81. kadi, 82. Kati, 84. nego, 85. naraven, 87. telo, 88. papa, 89. snob, 91. noči, 93. zenit, 94. Onega, 97. les, 99. ido, 101. pes, 102. peč, 103. sle, 105. are, 107. sk, 108. be, 109. da, 110. on, 112. ar.

Zlogovnica št. 51

a — a — av — bar — be — be — bi — bil — bog — ča — di — dra — e — e — ger — go — go — ja — ja — ja — ju — ka — ko — ko — lan — lja — mi — mo — na — ni — nik — no — nu — pi — pi — pi — ra — ri — so — so — stri — stro — ši — tel — ter — tin — to — vi — zem.

Iz teh zlogov sestavi 15 besed s pome- nom: 1) reka v Afriki, 2) grški modri- nar, 3) slovenski slikar (u. 1943), 4) reka k Jadranu, 5) izumirni germanski narod, 6) vozilo (tuj.), 7) sestavina nekaterih živil, 8) mesto v Dalmaciji, 9) ime viteza Pred- jamskega, 10) staroslovnsko božanstvo, 11) zvezdoznanstvo (tuj), 12) vrsta pesnika Ketteja, 13) rimski bog, 14) imena pes- ništv, 15) pokrajina ob gornjem Nilu.

Prve črke, branje navzdol, in nato četrta navzgor povedo znan rek (po Bürgerju),